

Farella

Revista de Llançà

Martínez Lozano: 50 anys a Llançà
Llançà, 50 anys enrera

TAT

ASSESSORIA I GESTIÓ
GARBÍ CORREDORIA D'ASSEGURANCES

FISCAL
LABORAL
COMPTABLE
MERCANTIL
C. ASSEGURANCES

FEM COSTAT A LA SEVA EMPRESA

Av. Pau Casals, 23, 1r, 4a - Tel. (972) 12 03 02 - Fax (972) 12 03 02 - 17490 LLANÇÀ (GIRONA)
FIGUERES, OLOT, GIRONA, LLANÇÀ, BANYOLES, PALAFRUGELL, BARCELONA,
GAVÀ i REUS

JUSTIFICACIÓ

El 1946 arribava a Llança un jove pintor anomenat Josep Martínez Lozano. Des de llavors, han passat cinquanta anys. Aquest pintor s'ha fet famós, té un conjunt d'obra de gran qualitat a les seves espatlles, ha creat el Museu de l'Aquarel·la a casa nostra, ha estat honorat amb la Llança d'or i amb un carrer dedicat al seu nom, s'ha fet carn i ungla amb Llança. Ens ha semblat ara, doncs, un moment propici per dedicar-li aquest senzill, molt sentit homenatge.

Aquest és un número monogràfic de la revista, certament. Està vist, però, des de dos angles diferents, encara que coincidents en el temps i l'espai: els cinquanta anys de Martínez Lozano a Llança i el Llança de fa cinquanta anys. Ambdues visions es complementen, com les dues cares d'una moneda.

De Martínez Lozano ens en parlen Ramon Bosch, des de Terrassa; Montserrat Vayreda, que ens conta els seus anys figuerencs; el crític d'art Josep M. Cadena i un deixeble seu de sempre, Rafael Borràs. Josep M. Salvatella li fa, a més, una entrevista. A la part central, oferim una breu selecció de reproduccions de l'obra del nostre pintor i un recull de fotos personals.

L'altra vessant s'obre amb un resum de 1946 al món i al país, a cura de M. Antònia Pagès i Joaquim Pey; del Llança de fa cinquanta anys ens en parla Mn. Josep Clavaguera. No podíem deixar de banda les principals ocupacions dels llançanencs en aquella època: de la vinya i

del vi tracta Miquel Fa; quant al mar, Antoni Godoy entrevista un vell pescador, l'avi *Molló*. Albert Salvatella ens evoca l'escola d'aquell temps; Joaquim Pey recorda les festes i costums. Finalment, Josep M. Simon i Joan Torres ens aporten el retrat del Llança 46 vist amb els ulls dels primers i fidels estiuejants, molt abans del turisme.

Ens ha semblat un aplec de temes prou interessants. De tota manera, l'ocasió s'ho valia.

Gràcies, Pepe!

FARELLA

Revista de Llança
Núm. 2 / Gener 1996

AJUNTAMENT DE LLANÇA

Impressió: Gràfiques PUJOL - Figueres
Dip. Leg.: GI-1329/1995

PORTADA:
Martínez Lozano
al seu estudi del carrer Sant
Vicenç.
Foto: Vicenç Pumareda.
Composició:
Rafael Borràs.

MARTÍNEZ LOZANO: L'HOME

JOSEP M. SALVATELLA

Intentem deixar de banda els tòpics. Cerquem l'home que hi ha darrera la màscara. Oblidem, per uns moments, el viatge a la Manxa i el pobre "Sandalió". Esquivem les definicions ja sabudes –"l'oli és sexual; l'aquarel·la, sensual"–, el fum capriciós dels havans i, és clar, aquell "ai, Pepe, quina nit!" proverbial. Descobrim l'home que deu haver-hi –que ha d'haver-hi, segur– rera el personatge, rera l'actor...

Som a l'estudi del carrer Sant Vicenç, on en temps passats hi hagué una botigueta que en deien "cal Loro", ara molt restaurada, amb l'afegit d'un pati annex. Ens movem enmig d'un devesall de quadres, de diferents èpoques del pintor. Seiem vora unes teles a mig concretar, olis de vigoroses textures i colors calents, d'un lleu regust impressionista. "L'impressionisme ha existit sempre; és per tot arreu", ens diu. Colors de sang presa, de roents i difuses postes de sol, ocres, tons de terra i de baixamar, barques, façanes mig insinuades com a teló de fons, esclat d'una gamma inconformista i vital. Damunt d'unes taules, un munt d'aquarel·les esparses, dues ampolles, llibres d'art i catàlegs d'exposicions, pinzells nous i vells, una paleta amb els colors encara frescos...

– Parlem de la seva infantesa

– Vaig néixer a Barcelona, començament d'un cicle errant. Amb motiu del servei militar vaig anar a Figueres i, d'allà, a Llançà. Després, un dels llocs que també m'han lligat força és Terrassa. La meva infantesa la veig ara com un núvol que es desfà, com un pòsit inconscient, que hi és però que no el veus bé. No en tinc un bon record.

– Quan i com va arribar a Llançà?

– L'any 1946, ara fa cinquanta anys. A Figueres vaig conèixer, entre altres, el senyor Fortunet, que em va deixar una casa aquí, al Port, que ell tenia llogada. Em penso que era d'en Casadevall, ara és propietat del senyor Cunill, de Barcelona. Era darrera del carrer Castellar. Allà m'hi vaig establir.

– Què hi ha a Llançà que no hi hagi enlloc?

– A Llançà no se li ha tret el profit que es podia. És un racó privilegiat de la costa, inèdit quan el vaig conèixer. El mateix Castellar, il·luminat com un far, hagués estat formidable. Ara, amb tot el que s'hi ha fet al voltant, més aviat és una berruga del paisatge.

– Què en recorda dels primers anys llançanencs?

– Vaig arribar-hi i a la nit em vaig posar a pintar davant de ca la Collans, feia tramuntana. Vaig agafar confiança de seguida amb alguns pescadors. Per Llançà hi han passat pintors de gran relleu: Gimeno, Mir, Mallof Suazo, el mateix Joaquim Terruella, Reig, Bech de Careda... Eren gent que sabien el que feien, sabien composar, sentien una veritable atracció per la pintura.

– En quina època de l'any li agrada més pintar el paisatge de Llançà?

– En tot temps. Té un especial atractiu amb tramuntana. També amb els llevants fortíssims que hi ha de tant en tant. Recordo especialment els llevants quan encara la Gola era oberta. Un espectacle.

– Tothom parla de les barques pintades per Martínez Lozano. Quin és el secret dels seus llaguts?

– Cal conèixer l'anatomia de les coses, llavors pots jugar amb elles. Les barques d'ara, les de plàstic, no són com les d'abans. Els llaguts de l'Escala, de Llançà, eren insuperables. Les seves corbes em feien pensar en una dona. I la dona és la raó de ser del món.

– Quins són els seus pintors preferits?

– De l'època més recent, Anglada Camarasa, Mir... Els mestres són mestres. El mestre no ensenya, s'aprèn d'ell.

– Sovint se li fan tres acusacions, a vostè, si em permet. La primera: diuen que és un ocell de nit...

– Sí. La nit és l'essència de la vida. Fins i tot els motors dels cotxes van més suaus, de nit. És un sedant. En la meva feina, de dia s'absorbeixen les coses, de nit es purifiquen.

– Se l'acusa també de ser el cul d'en Jaumet...

– Home, faig com els pèndols, que si es paren és que són morts. És veritat, per exemple, que he tingut molts estudis per pintar. A Llançà sol: el primer que ja hem dit, davant de can Narra, al carrer de la Miranda; i, a la vila, a la Creu, a Pujolar, aquí al carrer Sant Vicenç i, altre cop, a la Creu. Fora de Llançà, he tingut i tinc estudis a Montblanc, Tarra-

gona, Terrassa, Ripoll, Campdevàdol... Només a Figueres, tres de diferents...

– Per últim, se l'acusa de tenir les mans foradades...

– Ben bé, no. Una cosa és donar per a res i l'altra el que jo he fet. Sempre dic que per guanyar s'ha de gastar. Jo tinc molts amics. Recordo que, fa molts anys, amb la meua dona havíem d'anar a Bordeus, a veure un amic que era l'inventor dels avions Mirage. Anàvem amb un sis-cents. Vam acabar la benzina i els diners a Narbona. Un amic em va deixar mil francs. Vam arribar de nits a Tolosa i ens vam ficar en l'únic hotel que vam trobar. L'endemà al matí ens vam adonar que era un *meublé*. Tornant de Bordeus, amb els diners que em va deixar l'amic que visitàvem, vaig tornar al de Narbona el seu préstec.

– Què li hauria agradat ser, en comptes de pintor?

– Modista. És també un art: línies, composicions, moviment... Acaronar, no tocar. És com els barretaires o els joiers, en part. De vegades alguns –“¡lagarto, lagarto!”– poden semblar efeminats. Tenen però un gran sentit de la percepció artística.

Vicenç Pumaréda

– Qui ha influït més en la seva vida?

– Els amics i les amigues. La meua dona, que ha sabut comprendre'm. La meua mare. Recordo una vegada, de petit, que en mostrar-li un escrit de l'escola, molt ben fet, estava tan contenta que em va mossegar i tot.

– Què li atrau més de les persones, homes i dones?

– La sinceritat. Al pa, pa: i al vi, vi.

– Què li molesta més de la gent?

– Després dels amics, la resta no m'importa. Dels altres, no en faig cas.

– Se sent arrelat en algun lloc?

– Indubtablement, a Llançà. Però no és un arrelament estàtic, d'immobilitat, no: Jo, Llançà l'he portat a l'exterior. Llançà m'ha donat molt, hi ha nascut tota la meua obra. M'he mogut molt, però. Marxar per tornar, sempre. Faig com l'onada, vaig i vinc, transformo allò que toco.

– Com veu el Museu de l'Aquarel·la?

– Una peça vital, un luxe per a Llançà, la capital de l'aquarel·la. Serà un patrimoni únic al món. Tenim visitants d'arreu. En els últims temps, aquarel·listes de les associacions de Manresa, Terrassa, Bilbao, Sevilla, Milà... Ara, aviat, han de venir els de Mallorca.

– Sembla que es trasllada, novament, a barri de la Creu...

– Sí. He comprat la casa del costat de la meua i ampliaré l'estudi que ja hi tenia. També m'agrada, fer-ho, pel que significa conservar una casa vella del poble.

– Creu tenir una pàtria?

– He viatjat molt. Jo diria que em sento bé en el conjunt d'Espanya. L'espanyol té les portes obertes arreu del món.

– És religiós? Pensa sovint en la mort? Creu en una altra vida?

– Sí, sóc religiós. Aquests són temes que si els analitzes massa es descomponen. La fe no es pot raonar fredament. Si analitzes la fe, es desfà tot.

– Com li agradaria que el recordessin?

– Com a persona, evidentment. Com a artista, aquí queda la meua obra.

– S'atreveria a escriure el seu propi epitafi?

– Parlant no m'entenen, pintant em comprenen. Li espurnegen els ulls, petits, picardiosos. El pintor va vestit amb la folgada bata curta, fosca, dels tractants de bestiar, que va veure a Morella anys enrera. Agafa un pinzell i dona uns tocs al quadre que té al davant. És quasi migdia. Pels vidres de la finestra entra una pàl·lida llum d'hivern.

UN AMIC HONEST I GENERÓS

RAMON BOSCH

Seria una manca de tacte per la meua part pretendre explicar, precisament als llançanencs, qui és Josep Martínez Lozano. I menys ara, quan celebren el cinquantenari de la seva arribada al poble. Ell és més patrimoni de Llançà que no pas d'enlloc més; en aquesta vila ha fundat el seu museu i hi ha establert la seva família. Però la personalitat del Pepe és tan desbordant i el seu caràcter tan generós, que tinc la sensació que això de vegades ha anat en detriment de la seva faceta d'artista. La gent el veu tan assequible, tan cordial –no té mai un no per a ningú que vulgui visitar-lo al seu estudi o que vulgui fer-la petar amb ell en les terrasses dels bars que sovinteja en la part vella del poble–, que s'acaba pensant que pintar és per al Pepe com bufar i fer ampolles i s'oblida potser de les llarguissimes nits en vetlla que li ha costat aquesta aparent facilitat que tothom li admira. I és precisament d'això del que m'agradaria parlar, de la seva faceta d'artista, però no com ho faria un crític d'art, sinó des del punt de vista humà que pot oferir qui ha tingut la sort de compartir amb ell algunes d'aquelles nits de treball, de dubtes i d'il·lusions davant d'una tela en blanc.

Vaig conèixer Martínez Lozano fa molts anys, quan jo era estudiant i, com a tal, podia passar-me les nits d'estiu als Amics de les Arts, de Terrassa, fent-la petar amablement amb amics i coneguts. Ell s'hi passejava amb una bata de milratlles, molt ben planxada i amb dues o tres taques de pintura estratègicament i coquetament situades. Potser a Llançà això no faci tant d'efecte, però puc assegurar que a Terrassa constituïa una deliciosa excèntricitat. L'acabaven d'operar de cataractes i portava unes ulleres que li feien uns ulls immensos. Només es veien ulls i bata i, si hom s'hi fixava una mica més, endevinava aquella punta de barba blanca i aquell llacet seus tan característics. Hi venia a jugar al tuti –la tertúlia la feia sobretot al migdia– amb la mestressa del bar o amb dos o tres consocis a qui atonyinava sistemàticament.

Vam establir amistat precisament jugant al tuti, un joc on ell no tan sols m'ha vençut sempre sinó que fins i tot de vegades m'ha deixat guanyar, perquè no em desanimés gaire. Les cartes solen portar desavinences, però en el nostre cas va ser la

manera d'agafar-nos confiança mútua i d'anar tapant la rasa generacional que ens separava. Entre partida i partida, o al final, quan ens preniem les consumicions que jo perdia i ell gairebé sempre pagava, parlàvem de dones, que és la seva manera de parlar de pintura; o parlàvem de pintura, que és la seva manera de parlar de dones. Però no es tractava de dones concretes, amb nom i cognoms, sinó de la dona en abstracte, en tant que destinatària del nostre desig, de les nostres il·lusions i, de vegades, dels nostres maldecaps.

La dona, que no surt mai en els seus quadres, és al darrera de tota la seva pintura; és, n'estic segur, la llum que il·lumina tot el seu art. Perquè la seva pintura és d'una extraordinària sensualitat, que se'ns descobreix a cada pinzellada, en cada esclat de color, en la forma com s'han anat traçant, una per una, totes les possibilitats del quadre.

En aquells estius d'estudiant, moltes vegades pujava també a casa seva i, en l'estudi que té al primer pis, entremig de quadres, de llibres de pintura, i en el tros que deixaven lliure la tele i els cavallets, m'asseia i el veia pintar. No sé si li servia de gaire companyia, perquè jo quedava immediatament emmudit davant l'espectacle que representava el Pepe en la seva salsa, és a dir, amb els pinzells a la mà, un montecristo a la boca i un llenç en blanc al davant. Parlava, i mentre ho feia li anaven sorgint les idees, que refectia en traços ràpids i gruixuts en la tela acabada d'estrenar. Eren idees destinades a no tenir massa fortuna, que desapareixien d'un cop d'espàtula al cap d'una estona, però que romanien de forma sensible en aquella tela per sempre més, com les diferents capes que ha de tenir la terra perquè la llavor germini. Molt sovint, aquesta manera de pintar em recordava els dibuixos que tots fem de vegades quan parlem per telèfon, com un inconscient exercici de concentració. A mesura que anava passant l'estona, el Pepe s'anava immergint més en el seu quadre i els silencis es feien més llargs. Jo agafava algun llibre, em posava una mica de whisky i el mirava feinejar nerviós, ja completament abocat a la seva feina de fer emergir aquell mar i aquelles barques, de les quals només s'endevinaven els pals, en ple centre de Terrassa.

Martínez Lozano felicitat pel president Tarradellas, a Terrassa.

Arxiu

Van ser unes nits d'una riquesa extraordinària, perquè vaig poder veure i comprendre que la qualitat essencial de tot artista és la interrogació constant sobre ell mateix i sobre allò que l'envolta. Aquells dies van coincidir amb una època en què Martínez Lozano estava en un procés de replantejament de la seva pintura. Era un moment de dubtes, d'intuïcions, d'algunes pors i del convenciment absolut del que calia deixar enrera. En aquells temps, el Pepe ja era un pintor reputadíssim, que havia trobat una fórmula pictòrica de gran èxit en el mercat i que li assegurava una qualitat de vida i una acceptació entre el públic més que notable durant molts anys. Però ell era conscient que acceptar això era també acceptar la seva mort com a artista, condemnat a repetir fins a la sacietat la mateixa fórmula que de totes bandes li demanaven. Però ell va ser valent –i se n'ha de ser molt per jugar-te el que t'ha costat tota una vida construir– i va decidir jugar la partida del cantó de l'art i de la sensibilitat, i en aquesta partida va recuperar la il·lusió. Era meravellós veure'l amb els ulls il·luminats pel fet d'haver retrobat el gust per la pintura, pel plaer d'haver només de suggerir, de no

haver d'explicar detalladament les coses... i en aquest camí la seva pintura es va tornar més universal i, per tant, més abstracta, entès això com a terme oposat a concret.

Martínez Lozano pinta sempre el nostre mar, i amb això no vull dir que pinti Cadaqués, ni Llançà, ni el port de Tarragona. És molt més que això, pinta aquell mar que tots veiem quan tanquem els ulls, sense determinació de llocs. Només un tros de platja i una barca ajaguda a la sorra. Podria ser Corfú, podria ser Òstia o Portvendres, qualsevol racó on hàgim estat feliços o dissortats. I la llum dels seus quadres és aleshores la llum dels dies fràgils, d'aquells dies dels quals hom no recorda més que el to d'un tros de cel o del sol llepant l'entrada d'una casa.

Aquesta llum fràgil és també la del record d'aquells dies inoblidables al seu estudi, on em va ser donat de conèixer un gran artista, honest amb ell mateix i amb els altres, i, sobretot, un ésser humà d'una qualitat i d'una generositat tan destacables.

Espero que per molts anys pugui seguir formant part del patrimoni d'aquest poble.

JOSEP MARTÍNEZ LOZANO, REFLECTIT DES DE L'AHIR

MONTSERRAT VAYREDA

Amb en Martínez Lozano fa més de cinquanta anys que ens coneixem. No crec que, d'aleshores ençà, hagi canviat gaire humanament. En l'aspecte físic acusa el pas dels anys, com tants de nosaltres, però l'esperit, el tarannà, la bona jeia, són, sens dubte, iguals que en aquell temps de joventut il·lusionada. Era aleshores que ell s'iniciava en la pintura i demostrava el seu bon tremp, la seguretat en la pinzellada, en la barreja dels colors, en el tractament de la matèria pictòrica. Elaborava les teles sense deixar d'anar a l'encalç del traç que l'havia d'individualitzar com a pintor a mesura que conqueria, parcel·la a parcel·la, la pròpia autonomia.

Era un Martínez Lozano d'ulls vius, inquiets, i la seva instintiva xerrameca el feia parlar amb tanta vehemència, que sovint embolicava la troca de tantes coses que us volia dir, i acabava fent-se un garbuig de mil dimonis que solia concloure amb un "ai, Pepe!" definitiu, seguit d'un somriure de nen entre ingenu i murri, per contradictori que això us pugui semblar. L'optimisme l'ha acompanyat sempre i l'ha empès a anar endavant. Sobretot en èpoques que els més avantguardistes li feien el buit o li llençaven en cara que recreés la realitat una i altra vegada, amb la tossuderia que el duia a embarcar-se en totes les barques del nostre litoral.

Recordo com si fos ara, quan amb un grup de tres o quatre amigues, si fa no fa de la mateixa edat, vàrem ajudar-lo a muntar el primer taller que va tenir a Figueres. Encimbellat en una de les primeres cases del costat dret del carrer de la Jonquera, molt a prop de la plaça de l'Ajuntament, era un esclat de llum a totes hores del dia. Repartíem per les parets escrostonades els quadres que tenia pintats, i que havíem escollit entre els que ens semblaven millors, i en tosques lleixes de fusta col·locàvem cànirs i xocolateres d'aram, peces de ceràmica i vidre, paletes i pinzells fora d'ús, i tots aquells objectes que no tenen altra finalitat que la de fer bonic i donar escalf a una estança que, tot i ser revellida, amagava les arrugues darrera les teles impregnades de vida que acabàvem de penjar.

En el catàleg que anunciava l'exposició, que tingué lloc al mes de gener de l'any 1950 a la Sala Icària de la nostra ciutat, hi havia un poema signat per mi, que avui em sembla molt imperfecte, del qual n'escolleixo un parell d'estrofes perquè fan referència explícita a l'estudi del nostre amic.

"Abans...

No hi vivia ningú. Les orenetes
retornaven al niu
en ser l'estiu,
i a l'hivern les aranyes més discretes
hi feien la viu-viu.

***

Avui, així que entreu, és cada cosa
que us dona el Déu vos guard:
el porró antic, l'aram color de rosa,
la cintura de l'àmfora, que airosa
s'adreça gentilmente. Sentiu que l'art
us aclareix l'esguard
amb la seva florida lluminosa".

Ens hi trobàvem bé, era un lloc adequat per passar-hi l'estona i veure el quadre pintat de nou, canviar impressions, acudits, o polemitzar sobre els temes més diversos. Algun capvespre anàvem a ramblejar en companyia d'en Martínez Lozano, que s'afegia a la colla per enjogassar-se tirant-nos floretes o parlant-nos de la pintura i de les inquietuds que provocava en els qui, com ell, s'hi dedicaven de ple. Potser per això, i en vista dels bons resultats obtinguts amb el treball realitzat dia a dia, molt aviat fou popular entre la societat figuerenca d'aquell moment, que no es deixava perdre ni una de les seves exposicions. Sovint aconseguia que bona part de les teles exposades presumís de l'*adquirit* desitjat.

En Lozano era d'una generositat poc corrent. Sense que li ho demanéssim, ens oferia petites notes i esbossos que recollien grups d'homes al cafè, barques varades a la sorra, peixots enxampats a la xarxa, cases atrotinades del Garrigal, apunts de la ciutat que, il·lusionadament, ens

endúiem a casa amb el goig de saber-los ben nostres. De cop i volta desapareixia i passàvem dies i dies sense veure'l. Havia retornat a Terrassa i allà, a més de l'enamorada i els familiars, l'esperaven els amics de sempre, amables romagueres que el retenien i l'ajudaven a retrobar les arrels. Però així que l'enyorament el burxava, la volada a Figueres era imparable. I aleshores, engabiada al taller, es convertia en un ocell domèstic que pintava amb una empena i una vitalitat extraordinàries, que prou es reflectien en les teles que composava. D'ací el seu èxit entre els que esperaven obra nova, o els que desitjaven un Martínez Lozano acabat de pintar, per incorporar-lo a la petita pinacoteca casolana.

Acceptava les crítiques i els consells de Ramon Reig amb la mansuetud d'un deixeble aplicat, així com el parer just i alligador de Manuel Brunet, que de bell antuvi va creure en ell. Admirava aquell home versàtil en tantes coses, però tot nervi, tot constància, a l'hora de pintar. El primer l'orientava des de la professionalitat; el segon, emparat per una vàlua intel·lectual que tot sovint feia diana. Martínez Lozano sabia aprofitar l'impuls que un i altre li donaven. Encara més, els ho agraiïa, perquè mai no ha estat ni pretencios, ni cregut, ni suficient, sinó un pintor a seques. El que hagi pogut tenir de més —que és molt—, li ha estat donat per afegitura.

Potser sí que l'èxit obtingut en la dècada dels seixanta el portà, en aquell moment donat, a repetir alguns temes. El públic li demanava barques i pintava barques, amarrades al moll o bressolant-se en la mar, revellides pels anys o noves de trinca, entremig d'escumes o al sol de la canícula. No parava de combinar taques i colors, i les marines proliferaven a ritme d'espàtula i pinzell, perquè així li ho sol·licitaven. Però bon punt es podia esquitllar i anar per les seves, quan podia pintar l'àrida Castella o els plàcids paratges de la Toscana, tornava acompanyat de teles que impressionaven per l'equilibri, la sobrietat, el contingut d'una pintura lliure de concessions. Qui sap si a força d'haver-se repetit, d'haver volgut ser complaent, aconseguí afermar-se en la síntesi, en els valors d'una plàstica que ens demostrava la plenitud del pintor que, després d'haver recreat insistents realitats, creava a cor què vols, amb llibertat il·limitada.

El temps, que és l'únic que maneja destrament el sedàs a fi d'esventar palles i brins per recollir grans i llavors, ha evidenciat que l'obra de Martínez Lozano és robusta i convincent. Sigui a l'oli o a l'aquarel·la, tant en el dibuix com en el

domini de la matèria que el descomposa, fent sorgir el concepte en la forma de manifestar-lo. Després vingueren els premis, el reconeixement de crítics i estudiosos, l'entrada del seu cognom en diccionaris i enciclopèdies, perquè de pintura, a part de tots els ismes que es disparen per fer-la avançar, només n'hi ha de bona i de dolenta. La resta són històries que tant poden acabar bé com malament.

Llançà ha sabut reconèixer el seu prestigi en dedicar-li —en vida, això és molt important— un carrer del Port, i ha tingut el mèrit de saber-se guanyar el Museu de l'Aquarel·la, que sense Martínez Lozano possiblement no hauria tingut mai. En l'homenatge que se li tributa per commemorar els cinquanta anys de viure i treballar a Llançà, el Consistori, encapçalat una vegada més per Josep M. Salvatella, vol solemnitzar-ho com mereix. Nosaltres ens hi adherim amb el mateix entusiasme que ens féu creure en ell des del primer moment. L'amistat d'uns i altres hi aporta l'admiraació i el respecte, que estan per damunt de tota eventualitat.

Arxiu

Arxiu

A Figueres: Ramon Reig, Joan Jou, Manuel Brunet, J. Martínez Lozano, Alfons Puig, Josep M. Fortunet i Joan Sutrà. A la foto inferior, Martínez Lozano amb el mestre Joaquim Terruella.

LA CREATIVA I ASSENYADA RAUXA DE MARTÍNEZ LOZANO

JOSEP M. CADENA

Hi ha persones en les que domina el seny i altres que són arrauxades, però poques n'he vist com en Josep M. Martínez Lozano, en què la rauxa sigui assenyada. *Ai, Pepe!*, diu i repeteix ell quan vol controlar les seves emocions i posar com una mena d'ironia en la seva amical efusivitat. Perquè Pepe Martínez Lozano –permetin que parli d'ell més com a amic que com a crític d'art, encara que no puc oblidar que en condició d'analista de la pintura m'ha estat demanat aquest article– es dona de tot cor a aquells que estima i té l'elegància de no voler mai fer-se empalagós amb la seva bonhomia. L'*ai, Pepe!* és com una simpàtica vàlvula de seguretat que el defensa d'ell mateix com a home que es lliura als altres pel plaer de la conversa i la satisfacció d'explicar conceptes brillants, encara que se li enforollin les frases, la femenina sensualitat de l'aquarel·la i la força mascle del pintar a l'oli.

Sóc amic de Martínez Lozano des que vam coincidir a la tertúlia artística dels dissabtes a la tarda al bar *La Punyalada*, de Barcelona. Seria a finals de 1971, ja que al març de 1972 li vaig dedicar un article a la secció dominical que llavors jo portava a *Diario de Barcelona* i que tenia per títol

genèric *Gentes de pluma y lápiz*. Si fem el compte de la vella, veurem que han passat vint-i-tres anys des dels moments que ara em permeto evocar; però el temps, que sempre passa en un aspecte o altre, sembla que no hagi pas afectat el seu caràcter. Martínez Lozano continua tan vital i obert a totes les sensacions estètiques com quan el vaig conèixer.

Llavors, l'estrella de Martínez Lozano em va semblar errant, però a mesura que l'he anat coneixent millor, amb el seu caràcter nerviós i bellugadís –mai no pot estar quiet i, si es troba en un lloc, és perquè vol anar a un altre–, he arribat a la conclusió que és un astre humà que malda per fer feliços els altres amb la llum que irradien les seves obres i la seva persona. Com que escric aquestes línies dins el cicle nadalenc, arribo a pensar fins i tot que Martínez Lozano té una estrella amb cua, com la que va portar els Mags a la cova de Betlem. Perquè ell, malgrat la seva personal frisança per anar d'un lloc a l'altre, és un dels mestres de l'aquarel·la que més vocacions ha encarrilat a Catalunya i que, malgrat establir-se provisionalment a molts llocs, decidí tenir estudi i casa permanent a Llançà, on també ha promocionat i creat el Museu de l'Aquarel·la.

*El nostre pintor,
a la platja del Port,
el 1960.*

ARXIU

Martínez Lozano pintant l'esquerp paisatge de Siurana, al Priorat.

Martínez Lozano s'ha treballat l'aspecte pintoresc de la seva personalitat. Des del vestir amb la folgada brusa del tractant en bestiar fins al constant viatjar, començant per aquell recorregut de set-cents trenta quilòmetres entre El Toboso i Terrassa, intentant que el portés un ase de la Manxa que, quan volia, responia al nom de *Sandalio*. I encara cal afegir-hi la seva manera d'explicar-se o de semblar que no s'explica gens, que és molt divertida quan saps que, darrera d'unes frases que semblen inconnexes, hi ha una personalitat que pensa d'una manera absolutament vertebrada i que ha disposat, amb tot el que aparenta i diu, un eficaç sistema de defensa de la veritat del seu art. Perquè, sense descobrir cap secret a aquells que coneixen i estimen Martínez Lozano –conèixer i estimar és simultani quan hi tens tracte–, em sembla que ja és hora d'explicar que, darrera el joc del fer i del dir cara a la galeria, hi ha una molt seriosa manera de plantejar-se l'art com a joiós servei a la comunitat. Tampoc no és qüestió de patir i de posar cara trista, però Martínez Lozano sap que cada dia planteja una lluita on l'honestetat amb un mateix i amb els altres demana vèncer la tendència a la facilitat d'aplicar fórmules que, pròpies i ben legítimes, porten a l'amanerament de l'artista.

Martínez Lozano, com a aquarel·lista i pintor a l'oli, s'oposa a la seva facilitat pel dibuix i al seu natural sentit del color per no adormir-se mai en el legítim èxit. Treballa i lluita constantment per trobar noves formes d'apropar-se a l'emoció de l'instant

en què la llum de la que ve l'existència i la que genera tot el que té vida s'ajunten i creen una nova sensació. Sigui petita o gran, intenta fer-la seva i, quan ho aconsegueix, té la generositat de transformar-la en senzilla i accessible fórmula per a molts. Amb la pràctica exerceix de mestre tant o més que amb el consell, però tot el que en ell és facilitat final pot convertir-se en aparença sense cap contingut si no es participa en tot el procés. I com que Martínez Lozano té molts seguidors i també imitadors –cal precisar que respecto els seus millors deixebles, que han après d'ell el saber buscar la pròpia sensibilitat–, alguna vegada m'he permès de recordar-li aquesta màxima: com que els *formulistes* no saben triar i també copien els defectes, encara no esmenats, únicament d'ell seran les virtuts.

Amb la crossa verbal de l'*ai, Pepe!*, Martínez Lozano ha fet molt de camí entre Terrassa i Llançà, els seus dos principals punts de referència. I ha estat sempre un camí compartit i de trobada amb totes les persones que estimen l'art. Per la seva generositat, posada de manifest en moltes ocasions, com tot Llançà sap, crec que cal donar un ampli i definitiu espai al Museu de l'Aquarel·la, que tant prestigi artístic atorga a la població. Aquest ha de ser estable seu dels prestigiosos cursos i conferències sobre l'especialitat que ja se celebren i que s'han de veure ampliat i millorat en el futur.

Ai, Pepe, que així sigui i que tots aviat ho puguem veure!

J. MARTÍNEZ LOZANO, MESTRE I AMIC

RAFAEL BORRÀS

Aquest gran home ha estat per a mi com un pare; moltes de les meves vivències van lligades a la seva persona. Des de ben petit he estat al seu costat. Ja als nou anys, vaig marxar amb ell i altres alumnes de l'Escola Municipal d'Arts i Oficis de Llançà a la Manxa, i des de llavors he intentat no separar-me'n. Duent la seva caixa de pintura he recorregut molts llocs i he obtingut una sèrie de valors humans difícils de descriure, que sens dubte han format el meu caràcter i personalitat.

En Pepe és tot un personatge. Per tot arreu on va, deixa un rastre difícil d'esborrar i se'l recorda molt temps per la seva humanitat i tarannà sociable. Obre portes constantment, obté amistat a dojo. El seu nom és un salconduit per a qui l'utilitza, i d'això en puc donar fe.

Inquiet, no para de moure's, sempre es belluga, gesticula, és difícil d'entendre quan parla, el seu rostre traspua una mena de vivesa característica. Força vegades l'hem vist amb un *puro* als llavis. En algunes ocasions, quan jo era petit, he hagut d'esquivar-

lo. Vesteix una bata a l'estil manxec, però amb unes variacions que s'efectuaren al taller d'un sastre de Morella. Això delata la seva condició d'artista, però en altres ocasions no li ha fet res posar-se indumentàries diferents, des de xilabes a capes, o vestits especialment dissenyats per a una ocasió. Fins i tot havia tingut una americana que únicament utilitzava per pintar a l'exterior i en la que netejava els pinzells a la solapa, aconseguint uns gruixos de pintura i una gamma de colors dignes de l'arc de Sant Martí.

Tal com he dit, la seva parla és fluida en rapidesa; enraonador però no conversador, parla amb gran velocitat i embarbussadament; passa d'un tema a l'altre, de vegades sense ordre. El cap li barrina més de pressa que l'expressió oral, fins al punt que en alguna ocasió he hagut de fer de traductor. De tant en tant, deixa anar algun estirabot metafòric: "Ai, Pepe, quina nit!", que sempre se li perdona per la seva sinceritat.

D'una naturalitat abassegadorament senzilla, sense fums, sempre ha contactat amb la gent del poble.

Un grup d'alumnes de l'antiga Escola d'Arts i Oficis, al Campo de Criptana.

Martínez Lozano, voltat de deixebles, a l'antic Trull del carrer la Selva.

Un home que pinta perquè creu, simplement, que el destí així ho ha volgut. Un cúmul d'aspectes que evidencien un pintor, un artista amb una manera d'ésser totalment atípica. Per a mi significa un considerable esforç encabir en poques planes i amb paraules encertades com és el meu mestre i com he rebut d'ell les seves lliçons magistrals.

L'ESCOLA MUNICIPAL D'ARTS PLÀSTIQUES

Sobre l'any 1972 em vaig inscriure, gràcies a la meva mare, a l'Escola Municipal d'Arts i Oficis de Llançà –que així es deia inicialment– a la vessant de dibuix i pintura. Allà el vaig conèixer per primera vegada, ja que n'era un dels fundadors, així com director i professor.

Els inicis, per a una criatura com jo, foren difícils. Estava envoltat per gent més gran. Recordo en Santi Moret, l'Albert Bonsoms o el desaparegut Albert Jofre. Durant molts temps, còpies de guix, caps, figures, bodegons, realitzats al carbó, ompliren la meva carpeta, que traslladava de local en local. Al principi l'Escola s'ubicà al costat de la caserna de la Guàrdia Civil, més tard, per raons d'espai, passàrem al trull del carrer la Selva, un lloc realment magnífic i que, per una inesperada decisió del govern municipal, vam deixar. Després, les antigues Escoles, el vell edifici de la peixateria i, darrerament, la sala del que fou Cafè Espanya. Martínez Lozano ha seguit incansable, d'un lloc a l'altre, amb la mateixa il·lusió del primer dia. Sempre diu que val la pena continuar encara que només sigui per a un sol alumne.

Hi ha passat i hi segueix passant gent de tot arreu, alguns d'ells han arribat a destacar en la pintura. El mestre ha fet escola, creant un estil propi i inconfusible, que els seus deixebles han sabut interpretar.

Un dels esdeveniments que recordo dels primers temps de l'Escola va ser l'intercanvi cultural entre Llançà i Campo de Criptana (Ciudad Real), l'any 1973. Vam ser convidats per aquesta població de la Manxa a passar-hi uns dies. Vam pintar-hi, la

vam visitar i hi exposàrem les obres realitzades. Aquella gent ens acollí fabulosament, fins i tot el governador civil va presidir els actes organitzats. La resposta per part de la nostra vila no tardà i l'any següent vingueren a Llançà els joves artistes de Campo de Criptana.

L'Escola, ara, té alumnes de totes les comarques gironines, que li donen la importància que es mereix. Martínez Lozano, a més, ha impartit classes de pintura a Barcelona, Terrassa, Manresa i Girona.

L'APRENENTATGE AL SEU COSTAT

Després de les classes de l'Escola, passava pel seu estudi i descobria, amb plaer, les seves pintures. L'ajudava a omplir la paleta o a preparar les teles. Observar-lo com treballa és un privilegi que molts voldrien assolir.

Els meus dibuixos i pintures van transformar-se ràpidament i, sense adornar-me'n, les seves lliçons obtenien els millors resultats. Els coneixements s'adquireixen en les sortides al natural i també en l'execució al taller, com diu el mestre, "cercant la punyeteria" per resoldre l'obra, que és on es demostra l'autèntic artista. Els viatges m'enriquieren en el color, podent viure i veure interpretar els rojos dels penya-segats de Siurana, els ocres de les terres de Salamanca, els grisos de Bilbao, els contrastos d'Altea, la lluminositat de la Manxa, les gammes i textures de Morella i també la frescor dels blaus de Llançà.

En l'estudi d'en Pepe s'analitzaven i es transformaven tots els quadres. A Terrassa, després de passar una llarga estona als Amics de les Arts, rascava la paleta per obtenir una mescla i fregar-la en un espai determinat del paisatge o de la marina. Al taller de Figueres, quan bufava la tramuntana freda del Canigó, amb el pinzell gros pentinava l'oli amb gran suavitat. I a Llançà, en acabar un sopar de suquet de peix, s'esborraven aquelles parts del quadre per transformar-les en interiors o en velles drassanes de ribera.

Al seu costat, he comprès que la companyia ens ajuda mútuament, que aquest gust per l'obra ben feta és necessari per a l'artista. La finalitat de l'art no es compliria sense aquesta comunicació. Però a la vegada he entès que des de la humilitat pots exigir-te més a tu mateix. En observar el mestre interpel·lar-se o increpar-se, un s'enriqueix creativament i aconsegueix fugir de la tendència als costums o hàbits. Ell diu sempre: "Sé el que no he de fer". Sens dubte, aquesta asseveració demostra que sempre té el cap ben despert.

És indubtable que l'art és un mitjà de gran riquesa per al propi artista i per a la cultura de les persones, que complementa aspectes humans com cap altre mitjà no ho pot fer. Comunicar-me a través de l'art amb Martínez Lozano i la seva llibertat creativa, ha significat per a mi engrandir-me dins les meves limitacions.

Bones Festes

"la Caixa"

CAIXA D'ESTALVIS I PENSIONS
DE BARCELONA

pastisseria

Carrer Major, 2 - Tel. 38 02 72 - LLANÇÀ

Plaça del Port, 1 - Tel. 38 03 94 - EL PORT DE LLANÇÀ

granja, fleca i pastisseria

TOCS

Carrer Castellar, 31 - Tel. 38 03 93 - EL PORT DE LLANÇÀ

ÀLBUM PERSONAL

Arxiu

Dues fotos d'infantesa de Martínez Lozano, amb tot el gust de l'època. A baix, el pintor amb vespa, sidecar i paraigua. Eren altres temps.

Arxiu

Arxiu

Martínez Lozano, a Morella (l'ase és el cèlebre Sandalio). Al mig, amb l'esposa i el nét, a la festa d'inauguració del Museu de l'Aquarel·la (gener de 1989). A baix, als anys joves, passejant per Venècia.

Cristóbal Castro

Aixiu

Aixiu

El president Pujol saluda Martínez Lozano, en la inauguració del nou port (novembre de 1991). Al mig, a Ripoll, on també hi tingué un estudi. A baix, en un programa de ràdio, amb Luis del Olmo i Sara Montiel.

Aixiu

HOSTAL CAN NARRA

Especialitat en peix

Carrer Castellar, 37
Tel. 38 01 78
EL PORT DE LLANÇÀ

*Fiscal • Laboral • Mercantil
Comptable • Assegurances*

Li desitja Bona Festa

Nicolás Salmerón
(pàrquing bombers)
Tel. i Fax 12 09 94
17490 LLANÇÀ

ZURICH ASS.
J. BUXEDA
AG. 170066-5

Josep
RAFARI

**CARNISSERIA
XARCUTERIA
CARNS DE L'EMPORDÀ
PRODUCTES ARTESANS**

C/. Major, 7
Tel. 38 01 02
LLANÇÀ

Marisqueria

El Puerto

JOSÉ CANO MARTÍNEZ

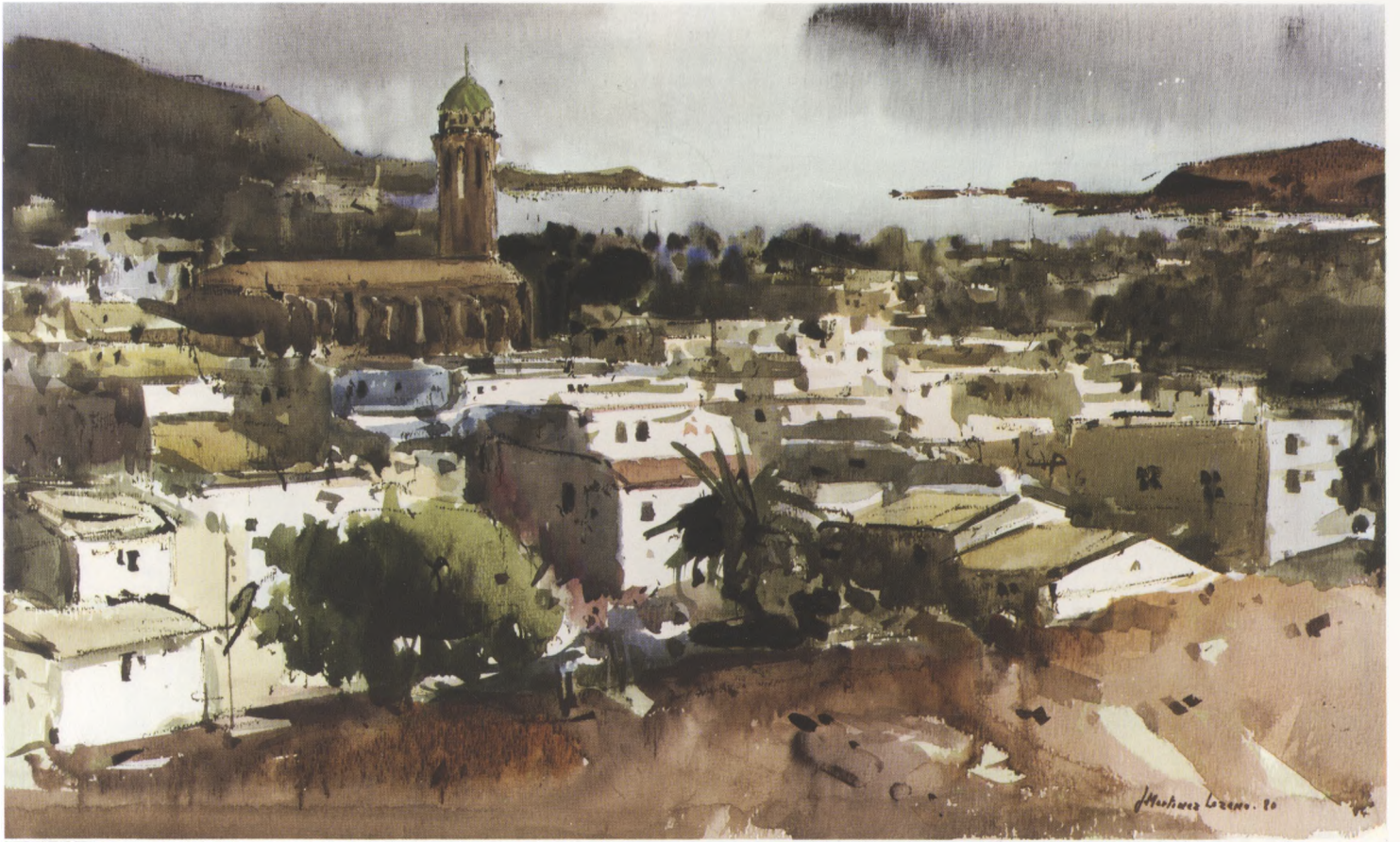
Telèfon 38 00 44 - Fax 12 00 24
Tel. particular 12 00 24
Carrer Castellar, 7 - **LLANÇÀ**

TRIA D'IMATGES

a cura de RAFAEL BORRÀS

1911/1912 Los Angeles Art 42

Compri joies a

Joieria i Rellotgeria

FORTUNA

Pagarà a poc a poc o deixarà de pagar

Representant a Llança: NEUS FULCARÀ
FLORS SUEN - C/ Palandriu, 11 - Av. Mestral, 15

FOTO
Pumareda

SERVEI PROFESSIONAL

C/. Major, 6 - Tel. (972) 38 01 45
17490 LLANÇÀ

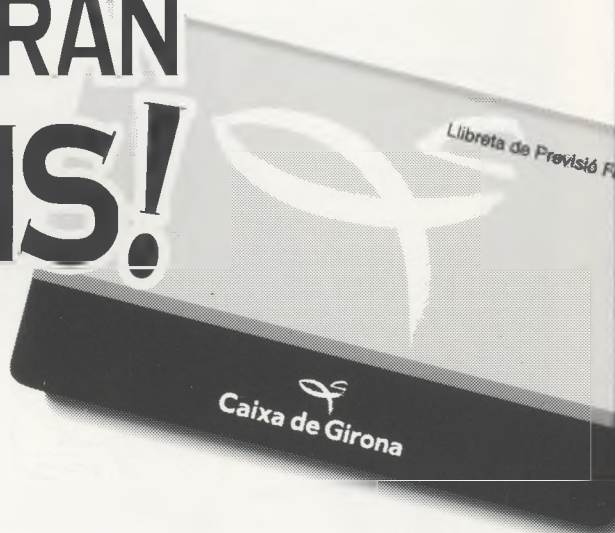
AVIAT SERAN GRANS!

Asseguri'ls, des d'ara mateix, un bon futur
amb la Llibreta de Previsió Familiar.

La Llibreta de Previsió Familiar,
és una assegurança
que garanteix als seus fills
els diners que puguin necessitar
quan siguin grans
per fer realitat
els seus projectes i il.lusions.

Per a més informació dirigiu-vos
a qualsevol oficina de la

Caixa de Girona
SOLUCIONS PRACTIQUES

1946: UN PAÍS QUE RENEIX

M. ANTÒNIA PAGÈS i JOAQUIM PEY

Hem aplegat un recull de fets ocorreguts durant l'any 1946, en voler commemorar el seu cinquantè aniversari. El criteri emprat és segurament millorable, però creiem que no és capriciós. Hem volgut escollir, entre els fets remarcables, aquells que reflectien millor una situació difícil d'una història tampoc no tan llunyana, alternant-los amb altres que donaven una engruna d'esperança, aquella il·lusió que, enmig de la foscor, feia albirar una claror que s'acostava.

POLÍTICA

– L'Assemblea General de l'ONU exclou Espa-

nya dels organismes internacionals, a causa del règim totalitari del general Franco.

– El 13 de febrer es fa pública una carta de benvinguda a don Juan de Borbón, que estableix la seva residència a Estoril, més a prop d'Espanya. La carta la signen 458 personalitats de relleu: generals, ex-ministres del règim, intel·lectuals, banquers, aristòcrates... El general Franco, diuen que exclama: "¡Esto es una auténtica declaración de guerra!".

– El 21 de febrer s'executa la sentència de mort contra Cristino García i nou companys seus, acusats de bandolerisme. Les protestes internacionals són fortes. A conseqüència d'aquest fet, al govern francès tanca les fronteres amb Espanya.

– L'1 d'octubre es fan públiques les sentències del judici de Nuremberg.

RELIGIÓ

– La Comissió Abat Oliba, impulsada per l'abat Escarré, i que té com a principals artífexs Fèlix Millet i Josep Benet, treballa durant tot l'any preparant l'entronització solemne de la Verge de Montserrat, que tindrà lloc l'any següent.

CINEMA

– S'estrena la primera pel·lícula de dibuixos animats de llarg metratge, titulada *Garbancito de la Mancha*, del dibuixant Arturo Moreno.

– Els artistes de cinema espanyol que tallen el bacallà són Alfredo Mayo, Amparo Rivelles, Jorge Mistral i Aurora Bautista.

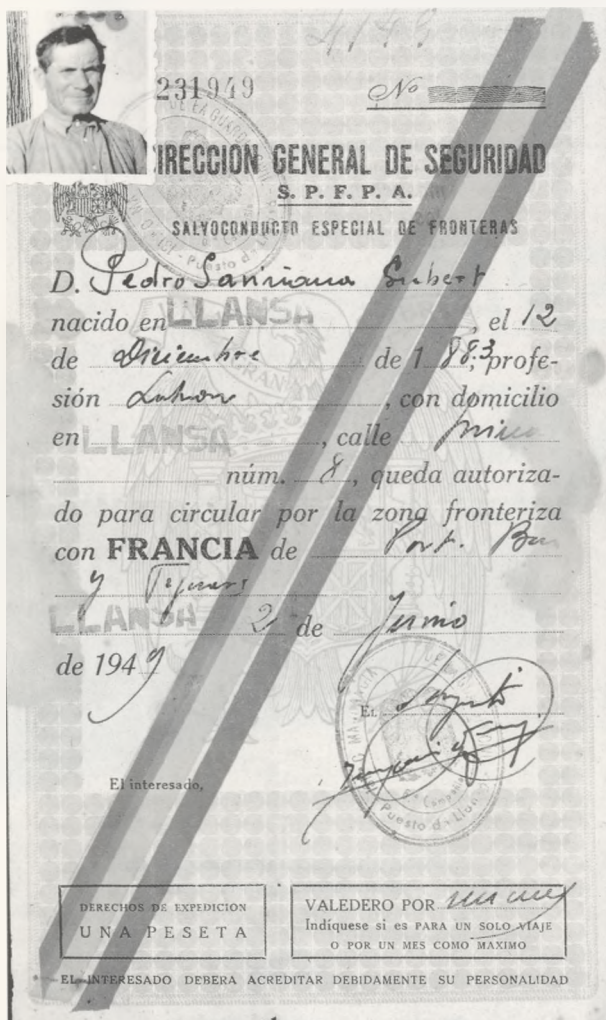
– S'efectua el rodatge dels films que esmentem, prou significatius per un o altre motiu: *Gilda*, de Charles Vidor, amb Rita Hayworth i Glenn Ford, que va significar un escàndol per a la moral de l'època; *Paisà*, de Roberto Rossellini, que inicia el neorealisme italià; *¡Qué bello es vivir!*, de Frank Capra, amb James Stewart i Donna Reed, una obra mestra; *Pasión de los fuertes*, de John Ford, amb Henri Fonda...

SOCIETAT

– Continuen les restriccions en el subministrament d'energia elèctrica.

– El racionament del pa s'augmenta a 250 grams per persona i dia.

– Es fixa el preu de la carn de segona classe a 14 pessetes el quilo.

Un document imprescindible, al nostre poble, en aquell temps: el Salvoconducto especial de fronteras.

LA VANGUARDIA

BARCELONA
Jueves 10 de octubre de 1946

ESPAÑOLA

40 cént. Precio de este ejemplar
Teléfono: 14135
Redacción y Administración: PELAYO, 22

FUNDADORES: DON CARLOS Y DON BARTOLOMÉ GODO

Año LXII. - Número 24.959

DIRECTOR: LUIS DE GALINSOGA

DEL HISTORICO PROCESO DE NUREMBERG

UN AUTENTICO GUIDO RENI

Nueva York. El ex combatiente Larry Forst (izquierda), muestra al general S. Eisenhower, un cuadro del maestro italiano Guido Reni (1575-1642), que le fue regalado por una familia italiana mientras prestaba servicios durante la guerra. La pintura será exhibida en la feria de Antiguados.

Nuremberg. El doctor Schacht, que fue acusado por el Tribunal Internacional, ha sido debatido por las autoridades alemanas, cuando se trasladaba al castillo de su hijo en Kitzbühel. Repetido como la última fotografía del ex ministro de Finanzas del antiguo Reich, firmando autógrafos al recibir la libertad después del fallo del histórico proceso.

EL CASTILLO DE EISENHOWER

El general Eisenhower, que fue comandante supremo de los Ejércitos Unidos, acompañado de su hijo, visita el castillo en Escocia que le ha sido regalado por sus servicios durante la guerra.

Desfile de la moda

Londres. En el Royal Albert Hall se ha celebrado una exhibición de las últimas modas que fue presenciada por numerosa asistencia pública. En la fotografía de la derecha, Lucie Mitchell, con un vestido y el mismo vestido como la cámara de televisión.

ART I CULTURA

– El premi Nadal es concedeix a un escriptor novell, nascut a Darnius, Josep M. Gironella, per la seva novel·la *Un home bre*.

– Josep Palau i Fabre escriu, en català, el seu primer llibre sobre Picasso. El treball, però, restarà inèdit durant setze anys.

– Torna a Espanya el premi Nobel, Jacinto Benavente, que es trobava a Sudamèrica.

– Moren durant aquest any el músic Manuel de Falla i el poeta Eduardo Marquina.

– Durant el mes de febrer exposa les seves aquarel·les a Barcelona a la sala Rovira, el pintor empordanès Ramon Reig.

ESPORTS

– S'estableix per decret-llei el Patronato de Apuestas Mutuas Deportivo-Benéficas. Les butlletes costen 2 pessetes cada una. No hi havia els signes actuals, sinó que s'havien d'endevinar els resultats exactes.

– Per primera vegada a la història del club, el Sevilla CF és campió de la Lliga de futbol espanyola.

TEATRE

– S'estrena a Espanya l'obra de Thornton

Wilder, *Nuestra ciudad*, per la companyia Lope de Vega, amb gran èxit de crítica i públic.

– A Barcelona, triomfa repetidament la companyia de Kaps i Joham, popularment dits *Els Vienesos*, al teatre Espanyol.

– Es poden veure a Barcelona cartells amb el text "Habla el idioma del Imperio", però aquest mateix any la companyia Maria Vila- Pius Daví representa en català *L'hostal de la Glòria*, de Josep M. de Sagarra.

La Vanguardia española del 10 d'octubre parlava, entre altres coses, del judici de Nuremberg.

– S'inaugura el servei regular d'avió Madrid-Nova York, amb aparells *Constellation*. El preu del passatge és de 4.000 pessetes.

– Es crea, el 20 d'agost, l'Institut de Cultura Hispànica, presidit per Joaquín Ruiz Jiménez.

– L'alcalde de Madrid publica un ban recomanant l'ús de l'americana als locals públics.

– A escala estatal, les persones més famoses són Manolete, Concha Piquer, Antonio Machín i Celia Gámez.

MEMÒRIA D'UN TEMPS PASSAT, DE LA VINYA I DEL CELLER

MIQUEL FA

Verd de vinya.
Blau del mar.

Començava a clarejar.

Anava l'home cap a la vinya. Les calces ape-
daçades, la camisa neta i roba gruixuda d'abrigall
per aturar el fred.

Els barbats i el perpal l'acompanyaven.
Així, un projecte arrelava.

Després.

Després hi tornava proveït amb els empelts, la
ràfia i el falçó. Amb tot això en el cistellet i duent el
càvec a l'espatlla, eina de punta afuada i d'orelles
dretes, s'encaminava, de bon matí, l'empeltador
cap al rost amb la bufanda al coll, protegint-se de la
fresca.

Un cop i altre, ell, la jupa i els estris, feien i
refeien el camí de la finca.

Anys enrera...

La vinya, suors i suades, brotava i creixia.

Feia goig i tenyia del seu propi verd els espais,
clapejant el nostre terme.

Tot seguia un curs. Un curs laboriós i rutinari.

El temps. El vent. La pluja. Tot el voler de Déu
hi tenia la seva influència.

L'home. El terrassà. El vinyataire s'havia de
revestir de paciència que, si el temps feia la guitza,
ell no ho podia remeiar.

Els pàmpols s'acoblaven els uns amb els altres
canviants de color i, quan ja lluien un verd fosc, tapa-
ven els penjolls que també començaven a violar.

Els lledoners i les carinyenes brillaven mig
amagats.

Maduraven.

Tot bategava.

Fener. Pujolar. Madres. Villordí. Montcal. Cam-
pamar. Miralles.

Tot el terme s'alterava.

Les semals es posaven *en fonya* i els semalers
es preparaven pel vaivé del tràfec de la collita.

S'ajustaven les colles.

El banaster i les collidores.

Es fitxava a tort i a dret.

Alegria jovenívola i corrandes de germanor.

El preuat fruit quedaria en bones mans.

La collita.

La verema.

Els matxos de muntanya, molt ben guarnits, tras-
tejaven pels arriscats viaranys dels rostos i, amb els
seus esquellerincs dringant, alegraven la contrada.

Els carros, també amb animals molt forts, anaven
pels camins dels plans a treure el fruit de la collita.

Tot el poble estava actiu.

Tot el poble estava agitat i tothom estava com-
promès amb la feina.

La plaça, el carrer de la Riamera i el camí de
l'estació, s'omplien de bocois desfonats per abo-
car-hi raïms i enviar-los a altres comarques.

Els cellers s'obrien.

Les romanés afinades i les pasteres ben dis-
posades.

Els raïms lluents i a punt de rebentar serien pitjats
i espremuts i la brisa i el most, passant per la tremuja,
s'entaforaven a la bóta per començar la fermentació.

Tothom feia garnatxa, que era la joia del vini-
cultor llançanenc.

Garnatxa del nostre poble. La millor.

Hem de recordar el *Portentoso* que, amb les
característiques de la garnatxa, tenia la màxima
qualitat.

El *Portentoso*, embotellat i ben etiquetat, era
un producte del celler d'en Coll, de la nostra vila.

Les premses?

Plat i cargol.

Les premses?

Brescat i socs.

Sobre les feixugues rodes es movien tosca-
ment i s'emplaçaven davant els cellers.

Les premses del nostre poble tenien noms pro-
pis: la del *Ritu*, la d'en *Gori*, la d'en *Jeroni*, i també
pseudònims molt propis i del tot implicats: *Carinya-
na*, *Avallenc*, *Granger*.

Les premses es feien sentir i la seva cantarella picolava l'aire.

Heu sentit la cançó de les premses quan es premsava la viva o quan es premsava la morta?

I quan s'apretava amb la barra petita o quan es forcejava amb la grossa?

Eren estrofes diferents que entonaven les aca-balles del tràngol de la verema.

Unes dades aconseguïdes ens diuen que l'any mil nou-cents cinquanta-quatre encara es van collir unes vuit mil cinc-centes cargues de raïms per vinar i unes cent vuitanta de raïms de postres, *jau-mins*, picapolls i moscatells.

A Llançà es feia vi de bona graduació. Quinze graus eren habituals amb els raïms de muntanya.

Llançà també exportava vi. Algunes *cubes*, cisternes, de vi sortien a l'estranger, cosa que obligava a fer els cupatges amb intrincats números per ajustar-se a les imposicions d'aquell comerç.

En la dècada dels cinquanta hi hagué qui, amb un vi ordinari i amb regust asprós al paladar, però amb una qualitat adequada, va elaborar un conyac que fou líder en el mercat.

Va ésser comercialitzat amb un nom anglès, cosa que va ajudar-hi molt i que va moure perfectament la publicitat.

Quan es bevia d'aquell brandi, ben reconegut i que tingué bona fama, es consumia vi llançanenc.

Però, ja s'havia començat el camí de baixada. Tot aquell batibull decreixia i la vinya iniciava la decadència.

La vinya. La verema. El celler. El vi.
Tot anava a menys. Tot esdevingué res.

En aquella història esgotada i en aquell final, els nous habitacles i els encalats canviaven el color i també el país.

Guanyàvem comoditats i benestar.
Es manejava més diners.

Perdiem un xic de poesia rural, però progressàvem.

Corriem cap endavant.
Solcàvem la singladura amb altres vents.

Ara tot és més complex. Tot és més complicat, però els horitzons són més amplis i més ambiciosos. També la preparació és més acurada i millor.

Hem girat full.

I, arraconat tot allò, fem mans i mànigues pel present actual, confiant que el llagut navegui segur pel blau del mar.

Voguem.
Voguem, i bona sort.

Les "vinyes verdes vora el mar" d'en Sagarra eren una realitat en aquells anys. Vegi's aquest paisatge des de la Coma.

LLANÇÀ, EL MAR I LA PESCA ALS ANYS QUARANTA. UNA XERRADA AMB L'AVI MOLLÓ

ANTONI GODOY

En aquest número monogràfic sobre Martínez Lozano i la seva arribada a Llançà no hi podia faltar la visió del món dels pescadors, principal font d'ingressos del poble en aquells anys, junt amb l'agricultura. No hi havia indústria, només la derivada d'aquestes dues activitats primàries. Portencs i vilencs gaudien de més pau que no pas ara, les hores del dia semblaven més llargues que no les d'avui i hi havia més temps per a tot.

Jo no hi era. Ni a Llançà ni al món. I com que diuen que per saber cal preguntar, me n'he anat a trobar en Francesc Pujol i Bartrina, l'avi *Molló*, just ara que acaba de complir els seus noranta-cinc anys. Fill de pescadors, pare de pescadors, avi de pescadors. Qui en pot saber més de la pesca als anys quaranta? I del mar?...

No és pas el vell pescador de "la pipa a flor de llavi, contemplant la mar serena", que ens canta l'havanera. És un vell pescador que gaudeix del ben guanyat descans, tot pesant figures davant la televisió, aprofitant els avenços de la tècnica de què no disposaven pas llavors, quan en Pepe Martínez Lozano va trepitjar Llançà per primer cop.

– **Com era la pesca en aquell temps?**

– Era molt diferent, home!... Es pescava molt més! En quantitat pescàvem menys, perquè ara hi ha aquests barcos tan grossos, que van tan lluny

i pesquen molt, però els que anàvem a guanyar-nos la vida pescant, al cap de Creus a rem i a vela, trobàvem més peix que no pas ara, en aquestes vores s'entén. Fins i tot de llagostes, ben bé aquí a tocar en trobàvem. Ara no n'hi ha enlloc. A cap de Creus en carregaves i ara tot s'ha anat espolsant.

– **És a dir, que en el mateix mar hi havia molt més peix...**

– I tant! I la sardina que agafàvem amb la teranyina, venia quasi a tocar les penyes, a cinquanta o cent metres. Hi anàvem amb el llum i n'agafaves tanta com volies. Ara ni s'hi va. S'ha perdut tot.

– **Als anys quaranta ja devíeu anar a motor, o encara anàveu a vela?**

– D'això sí que no me'n recordo.

El seu nét, en Quim, ens ajuda tot recordant que en aquells anys es va casar el seu pare. Explica que, acabada la guerra, molts pescadors van aprofitar els motors dels cotxes i camions que havien quedat abandonats per adaptar-los a les barques. L'avi *Molló* torna a agafar el fil de la conversa:

– No era només que el motor et portava a lloc. És que el motor et feia tota la feina. Per tirar la *xerxa* abans havien de ser dos homes. Un es posava a cul, amb el timó, amb un coixí de palla per recolzar la panxa, i l'altre darrera seu, sobre l'orla i el senó, i tira que tira, i au!...

– **Les hores del dia donaven per a més que no pas ara?**

– En terra, és clar que sí. A mar, anàvem l'un al darrera de l'altre. Hi havia llocs que donaven més peix i, el que primer hi era, primer li tirava. Si tu tiraves la *xerxa* i l'altre venia, havia de buscar-se un altre racó. Ara ja no passa. Quan surten ja s'ho diuen, un va aquí i l'altre allà.

Vaig assabentar-me de coses curioses, en la conversa, que vull compartir amb els qui, com jo, potser també les ignoreu. Les xarxes, per exemple, no sempre han estat de niló, com ara. Abans eren de

Arxiu

Una escena habitual, amb els pescadors preparant les xarxes vora la Gola.

Arxiu

Una bella panoràmica, amb el Castellar com el que era: una illa.

cotó i calia tenir molta cura si es volien fer durar. L'avi *Molló* m'explica com ho feien:

– Agafaves *tinino* i escorxa de pi, ho barrejaves i en feies un suc per anar conservant la *xerxa*. Això s'havia de fer cada quinze dies. On hi ha ara la Casa del Mar abans hi havia la Confraria. En els baixos teníem un tenyidor on es feia tot això. La Confraria, als anys quaranta i cinquanta, no tenia pas al seu càrrec la venda del peix. Cadascú es posava a la vorera, amb cossis, i venien els compradors. Molt peix anava a Barcelona o escampat. De peixaters hi havia el *Paio*, en *Vedella*, en *Sidro de can Juan*...

– **I els restaurants compraven peix, o és que encara no n'hi havia?**

– Oh!... Em penso que només hi havia can Víctor. Can Narra, llavors, era cafè.

– **M'han dit que vós vàreu ser dels que vau provar primer les nanses per a llagostes. Com va anar això?**

– Ah, sí... Aquí calàvem *xerxes*, però a Cadaqués tot eren nanses, d'allò de jonc, com una gambina grossa. La llagosta hi entrava i així les agafa-

ven, aquells. Quasi hi podia anar un home sol amb un bot petit, sabeu? Anaven per les cales i s'hi quedaven tota la setmana, els diumenges anaven a casa. I, si era mal temps, amarraven el bot en una platja i a peu cap a casa. Els mateixos de Cadaqués, els dissabtes i diumenges, les venien a vendre. Aquí hi havia tren i allà no. En aquella època se n'agafava tanta, de llagosta, que el pare del *Paio* es feia un tip de dir-ho: "Afluixeu, que la pagareu cara. Vindrà un dia que no n'agafareu cap". I mira!... Fins i tot llevaven dos cops al dia, de tantes que n'agafaven.

També em comenta que, com que durant la guerra no s'havia anat a pescar o s'hi havia anat molt poc, les cabres, per exemple, es van reproduir d'una forma impressionant, i n'agafaves tantes com volies. Ara, en canvi, no se'n troba cap.

L'avi *Molló* no té traces de llop de mar. Té l'encant d'un home bo, de paraula fàcil, bon conversador malgrat l'edat. Els anys, però, no perdonen, i el cansament l'envaeix a poc a poc, després d'una llarga estona de fer-la petar. Li he trencat aquell moment dolç d'havent dinat, prou difícil fins i tot per als joves. La tos –"està un xic refredat", es disculpa la seva filla– ens talla de tant en tant la conversa. Vull deixar que l'avi reposi. S'ho té prou merescut.

LLANÇÀ 1946. FESTES I COSTUMS. MIRANT EL PASSAT SENSE IRA

JOAQUIM PEY

M'he preguntat moltes vegades si aquella joventut, la nostra, la dels que teníem prop de divuit anys aquell llunyà 1946, va ser en realitat tan fatalment trista i dissortada com pot semblar avui. Es fa difícil valorar-ho després de tant de temps. Llavors nosaltres teníem la força de la sang a les venes, l'empenta dels anys joves o, com diu el poeta, "el descloure's l'exquisida ponzella dels vint anys". I, és clar, en aquelles condicions, es podien superar gairebé totes les adversitats i afrontar la realitat amb el toc de la fantasia, les ganes de viure i el sentiment, imprecís encara, dels primers amors.

Va ser la nostra joventut. La que ens va tocar viure, dissortada o no, trista o menys trista; segur que llavors no ens n'adonàvem. Vàrem gaudir dels anys màgics de l'adolescència, del temps de "l'esplendor en l'herba", més o menys tranquils i confiats, perquè si als divuit anys no es somnia ni es veu la vida de color de rosa, voldria saber per a quan es deixen els somnis...

Eren els anys de la postguerra, amb les estreïtors, mancances, penúries, privacions i tot el que vulguem afegir-hi. Però la vida seguia. No per això deixava de sortir el sol cada matí i cada any d'arribar la primavera. La joventut procurava treure d'aquesta vida el suc que podia, encara que fos poc. Què recordem d'aquells anys? O, millor dit: Què és el que més ens plau de recordar?

Recordem sobretot les tardes dels diumenges, quan la gent, joves i no tan joves, acudien al cinema. Era una cita inamovible, que venia a ser el pa i circ dels antics romans, o el pan y toros de l'Espanya mesetaria o meridional. La nostra era una afeció de l'Espanya mesetaria o meridional. La nostra era una afeció més pacífica i menys sagnant que les esmentades.

Aquests programes de mà ens anunciaven la pel·lícula del diumenge següent. Aquí, dos drames de Bette Davis, de gran èxit.

La sala se solia omplir de gom a gom i ens ho empassàvem tot. Havia ja acabat el temps en què l'Alemanya nazi i la Itàlia de Mussolini ens enviaven les seves pel·lícules i els noticiaris UFA. Recordem els primers films alemanys en Agfacolor: *Aventuras del barón Münchhausen*, *La ciudad soñada*, *El lago de mis ensueños...* I les italianes de Vittorio de Sica: *Mil liras al mes*, *Rosas escarlata...*

El 1946 es tornava a establir l'hegemonia del cinema americà. O potser no havia fallat mai. Era l'època dels drames de Bette Davis: *La loba*, *Jezebel*, *Amarga victoria*, *La solterona...* El cinema negre americà, amb Humphrey Bogart i els seus films: *Cayo largo*, *El halcón maltés*, *El último refugio...* També ens arribava la propaganda bèl·lica dels EEUU: ja en temps de pau, amb *Guadalcanal*, *Las rocas blancas de Dover*, *30 segundos sobre Tokio...* I James Stewart, Greer Garson, Spencer Tracy, Ingrid Bergman...

Era l'època daurada de Hollywood. La gent, en general, gaudia del cinema. Era una de les escasses manifestacions de la vida social del poble. Allà es trobaven els amics, nois i noies, els familiars, parents i coneguts. Era com trencar el tediós, trist i difícil viure quotidià, atrets per la màgia d'uns ambients, en aparença més feliços que els que ens havien tocat viure.

A la sortida del cinema, s'arranjava la sala per tal de fer-hi el ball. Tota la gent d'aquella època encara recordem els balls de la Juventud Recreativa. Ben segur, tocats per la nostàlgia de vells records que el decurs dels anys ha idealitzat. Eren aquelles sessions de ball l'altra part de la vida social d'aquell temps. Esdeveníem més protagonistes que en la fosca sala del cinema, que ens deixava a soles amb somnis i fantasies. S'establien, potser, les primeres relacions amb persones de l'altre sexe, els preludis dels primers enamoraments, potser les rivalitats, els desamors, les converses amb un toc d'intenció, els contactes epidèmics...

Segur que avui, en el fons, són les mateixes les regles dels jocs de l'amor. Sempre ha estat així, en la forma diferent de cada època. La nostra no va ser ni millor ni pitjor. No pretenem polemitzar sobre això, però ningú que hagi viscut aquell temps podrà negar el canvi radical operat en les relacions sentimentals de la parella.

Es ballava al sol dels boleros d'Antonio Machín, de la música de Glenn Miller, Bonet de San Pedro, Jorge Sepúlveda... amb la gramola, naturalment. S'hi aplegava molta gent. A ballar i a mirar. En els balls de tarda –si no recordo malament, de dos quarts de vuit a les nou– quedava la pista plena de balladors i no restava ni una cadira buida. A la nit, les sessions ja eren una altra cosa. L'ambient semblava més discret, però el jovent sortia per acabar d'aprofitar les últimes hores del diumenge.

Recordem també aquelles festes majors. La d'estiu, a la terrassa del Café España. No hi havia turistes, és clar. Alguns estiuejants i familiars forasters cuidaven de donar més ambient. Les festes d'hivern, gairebé sempre *amenitzades*, com s'acostumava a dir, per orquestres de renom. Les

sardanes, com ara, a la Plaça. Això no ha canviat massa. Els concerts de la nit al Café España, enmig de la boira espessa del fum del tabac, el dringar de tasses i culleretes i moltes vegades la xerrameca del públic, que el director de l'orquestra de torn cuidava d'apaivagar amb un toc d'atenció.

Podríem parlar, és clar, de moltes més coses...

De l'arribada del tren, amb la gent que venia del mercat de Figueres, el dijous abans de la festa major, amb el batibull i esvalot de l'aviram: pollastres, ànecs, oques... un concert estrident pels carrers de la vila.

D'aquelles processons de Corpus, amb l'esclat de la primavera i la flaire de la ginesta...

D'aquells migdies d'hivern, al tebi sol del mes de gener, amb les famílies a la porta de llurs cases, menjant garotes. El porró de vi a rotllo i compte amb el pa, però no pas per prescripció facultativa...

Dels partits de futbol al sorral del Port...

Dels crits de les peixateres, estentoris, esglaiadors tal vegada, per als no habituals: "Qui en vol?"... Mentre pujaven a mig matí, des de la plaça fins als cims del poble, amb els seus carretons i la càrrega de peix corresponent...

Dels cafès que omplien els diumenges havent dinat...

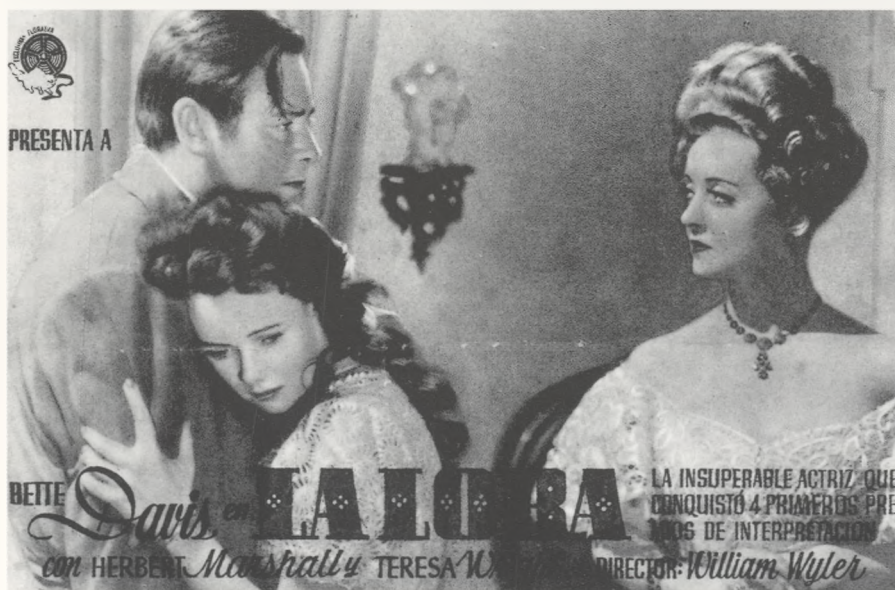
De les vetllades d'hivern, al voltant de la llar de foc, en dies de fred intens, fent torrades i amb el morter d'allioli a punt...

D'aquelles excursions a Sant Pere de Rodes, grups de nois i noies trescant de bon matí, per l'antic camí del coll del Perer...

Tot això i moltes coses més resten vives en el record. D'altres, les ingrates, més val no recordar-les. Hem volgut mirar el passat, aquells anys difícils de la postguerra, sense ira. Tampoc

ens plauria estar posseïts per un sentiment de frustració, del que podria haver estat i no fou. Ni presos de l'amargura.

Foren, senzillament, tal com van ser. I avui ho recordem amb enyorança, perquè llavors érem joves, molt joves, i el record de la joventut no hauria de ser mai trist, ni dissortat, ni frustrant, ni aïrat. Més aviat estem d'acord amb qui va escriure allò de "no ploris perquè no ha sortit el sol, ja que les llàgrimes no et deixaran contemplar les estrelles".

L'ESCOLA DE LLANÇÀ, AL 1946

ALBERT SALVATELLA

Un dia de gener de 1944, fredolíc però blau i lluminós, vaig aterrar en aquesta vila, per a mi llavors ben desconeguda. Així com diuen que tots els camins duen a Roma, també tots els carrers porten a la plaça. Trobo allà l'alcalde, Jeroni Feliu, condeixeble meu al Liceo Monturiol de Figueres, el secretari de l'Ajuntament, senyor Corrales, i el sergent de la Guàrdia Civil. Tot, com en una pel·lícula d'en De Sica. Parlàrem de moltes coses sense interès per a mi, que en aquells moments sols buscava un pis per allotjar-nos el febrer vinent. Quan el campanar va donar la una del migdia, tots van dir que se n'anaven a dinar. Quedava jo, més sol que la ídem del campanar.

En una botiga em donaren l'adreça d'uns mestres, el senyor Gallart i la seva esposa, donya Margarida, que vivien al carrer Cabrafiga. Allà vaig ésser molt ben rebut. Em passaren les primeres informacions professionals, així com diversos aspectes del poble.

Quant a l'escola, l'aspecte del local em semblà desolador. Era la postguerra, amb totes les mancances ja conegudes per la gent gran. Poca matrícula, i encara més addicta a fer partits de futbol a la plaça que no pas a assistir a l'escola. Local molt abandonat; la pintura havia desertat en els anys d'abans de la guerra; la calefacció, inexistent. Els nois, avui ja homes grans, recordaran les anades a la Ribera a buscar les rabasses dels canyers que, si bé no asseguraven l'escalfor, sí que procuraven un fum espès i picant, que entrenava els nostres ulls per ésser ben aviat clients de l'oculista.

Una cosa només era bona: l'esplèndida panoràmica que es divisava des de la galeria del primer pis, que era l'escola dels nois. Els ametllers florits de la Bateria, la catifa immensa dels horts en flor, plens de pomeres, perers i presseguers. Al menys hi havia un motiu d'alegria.

Vaig començar el primer de febrer. Un dia quasi de primavera, però l'endemà va entrar la tramuntana. Era tan forta que el pis del Port on vivíem semblava que flingués. En passar per l'antic camp de futbol, vora la platja, una nuvolada de sorra et cobria de cap a peus.

Com que el cas és parlar de l'escola de Llançà al 1946, farem un salt de dos anys. Els meus companys eren el senyor Gallart i en Josep Peñuelas. Més tard vingué un quart mestre. La matrícula era

d'uns setanta nois, que van anar baixant fins estabilitzar-se en un mínim de quaranta-set, pocs anys després. Tot plegat, conseqüència de la baixa demografia del temps de la guerra. A les aules de les noies hi havia les mestres Margarida Sastre, Isabel Echeverría i Lutgarda Suñer. L'Àngela Martí era al parvulari.

Recordo que començàvem el dilluns issant la bandera espanyola i cantant el *Cara al sol* i el *Montañas nevadas*. Se m'acut ara la imatge, que és posterior en el temps, del senyor Bahí, dirigint la coral no gaire ben avinguda, amb un llapis per batuta. El dissabte a la tarda, es baixava la bandera amb el cant de l'*Himno Nacional*. Cal recordar que llavors no era lectiva la tarda del dijous. A la galeria formaven tres fileres, força minces en aquells anys.

Quant a llibres, teníem una enciclopèdia d'en Dalmau, més tard canviada per la d'en Rodríguez i encara més tard per la de l'Álvarez. Per començar a llegir, diverses cartilles, substitutòries del vell *Camarada*. També empràvem l'*Estrella*, de l'inspector Junquera. Un llibre de lectura per als nois grans i para de comptar. Ben al contrari d'ara. Una mare, en carta al director de *La Vanguardia*, es queixava fa poc que el seu fill havia de portar set quilos de llibres. I ell només en pesava trenta-cinc!..

Recordo la bonhomia de mossèn Trigàs, que venia els dissabtes a explicar l'Evangelí. Reuníem tota la mainada en una sola aula i explicava el tema del dia, amb dibuixos a la pissarra. La seva petaca era sempre ben proveïda, convidava els mestres a fer el cigarret i després ens passejàvem per la galeria.

Era tanta la carestia, que quan es trencava un vidre hi posàvem un cartró. Més tard vaig ensenyar els nois a posar ells mateixos els vidres que trencaven jugant a futbol, després de fer una col·lecta voluntària entre tots els *equipiers*. Els deia que quan serien grans, i se'ls haurien de posar a casa, es recordarien del que els vaig ensenyar.

Que l'ensenyament anava per tot arreu cap per mànigues, ho demostra aquesta anècdota a la italiana: l'Aurora de can Víctor, llavors reconeguda fonda del Port, va presentar-me una parella de mestres italians, acompanyats d'un cosí inspector i un nen, fill de la parella, al qual anomenaven Gari-

baldi. Aquest, com sabem, era un patriota molt admirat en la Itàlia del seu temps. Mentre jo els anava mostrant les mancances de l'escola, ells salmejavaven una i altra vegada: "come in Italia"... "Mirin, aquí en lloc de vidres, tenim cartrons"... "Come in Italia"... I així cada vegada. Eren d'Arezzo, a la Toscana. Quan el vailet es bellugava massa, un crit del seu pare: "Garibaldi!". I el nen, de set o vuit anys, restava quadrat, ferm com un soldat veterà. Segurament era un *balilla* de les esquadres del Duce...

Recordo bé les estones de lectura. Amb quatre exemplars vells i tronats del *Cuore*, de d'Amicis, vaig provar de fer-los arribar la sensibilitat dels textos. Tant va ser així, que ho vam haver de deixar, ja que al mig de la lectura tota la classe plorava... Més tard, amb els nois grans començarem a llegir Juli Verne. Eren obres que captivaven l'interès dels lectors: *Un capitán de quince años*, *Dos años de vacaciones*, *Viaje al centro de la tierra*... Era una hora de classe amb l'èxit assegurat. Alguns dels meus ex-alumnes, avui avis molts d'ells, segurament que encara guarden algun d'aquells llibres.

Un altre record no gaire agradable era la desfilada que havíem de fer per anar a la confessió pasqual; passar pels carrers amb una quarantena de nois, a vegades menys perquè se n'esmunyien uns quants, els quatre mestres al costat... Al maig fèiem el mes de Maria, units en el vestíbul, davant d'un petit altar que els nois guarnien amb flors. Sembla que encara sento la veu d'en Joan Pastra, que era el solista, cantant amb veu potent allò de "más que tú, sólo Dios"...

Cal recordar també que els dies de pluja la matrícula quedava reduïda a la meitat. I el pitjor era quan ens arribava la neu. L'any 1947 vàrem tancar

l'escola per uns quants dies. Èpoques de grip, que també feia minvar l'assistència... En Casimiro, tan bon home, amb el seu bigotàs, venia de vegades a portar un sac de tacs... per a set estufes! Em deia que li feia vergonya, però que havia de complir les ordres. Ah! I encara un funcionari municipal va dir un dia que entre l'euga d'en Casimiro i les escoles arruïnarien l'Ajuntament!.. Més tard, l'alcalde senyor Coll va fer arranjar el tiratge de les xemeneies, que en lloc de sortir per les finestres ho fessin pel teulat. Problema acabat, així. I acompanyat per llenya abundant, que sempre en quedava per a l'any vinent.

Vàrem fer, en aquells anys, algunes funcions de fi de curs, a la sala de la Societat, que sempre eren un èxit, amb públic assegurat. Ara, al final de curs, la mainadeta va vuit dies a la Costa Daurada, a França o a Itàlia; llavors el premi consistia a pujar a peu pel coll del Perer, fins a Sant Pere de Rodes. Allà, jugar, córrer i dinar, i a la tarda tots contents cap a casa.

Partits de futbol competidíssims, al pati, on creixien els futurs components del llavors Club Deportivo Llançà, o de l'Arenas del Port, com en Beri, en Calsina, en Turró, en Mallol, i molts altres que no aconsegueixo recordar...

Records tristos, records alegres, pena pels companys desapareguts, dolor familiar pel que mai més no serà... Tots hem tingut una creu a la vida, però ja se sap que no hi pot haver una Pasqua Florida si no va precedida d'un Divendres Sant. Records entranyables, cares que el temps difumina, però tots vius en el meu pensament. Demano disculpes a tots aquells que podia haver esmentat i no ho he fet. La memòria flaqueja amb l'edat. Disculpes demano també a tots aquells que tinguin la

paciència de llegir aquest feix de records malgirbats.

I, per acabar, com un ex-vot per a tots els antics alumnes: Vàreu marxar del meu costat i es van separar les nostres vides, però encara que no ens veiem us sento en el meu cor. Una part d'ell se'n va anar amb vosaltres.

La mainada del Grup Escolar de Llançà, el 1944, amb dos dels mestres: Sebastià Gallart i l'autor de l'article.

LA NOSTRA HISTÒRIA LLANÇÀ DURANT L'ANY 1946

JOSEP CLAVAGUERA

La vida dels llançanencs en el transcurs d'aquell any vingué condicionada pels efectes de la llarga postguerra, l'exili, l'empresonament de moltes persones, el racionament i la manca de queviures. La preocupació primordial de cada família era aconseguir menjar, alguna ració diària de pa per portar a taula. La cosa no era gens fàcil. Els flequers no tenien farina i, per tant, la quantitat i la qualitat van assolir nivells molt baixos. El mercat negre i l'estraperlo eren a l'ordre del dia.

El problema fou greu, tant que els mateixos ajuntaments havien fet normes per evitar els abusos d'uns que aconseguien de tot, enfront d'altres

que sempre es quedaven sense res. Una mena de cartilles es donaven a cada família i així s'assegurava que tothom tingués el mínim per subsistir. També a nivell estatal s'establiren aquestes cartilles de racionament pels productes alimentaris de primera necessitat. Foren suprimides l'any 1952. Una data ben significativa per a tothom, aquesta, que significà el lliure comerç de tots els queviures, menys el blat, que continuà durant molts anys sota el control de l'Estat.

EL MUNICIPI

La principal font d'informació de la vida municipal són els llibres d'actes de l'Ajuntament, però malauradament durant tot aquell decenni les actes són escasses, breus i de poc contingut. Hem de pensar que les activitats de l'Ajuntament, sense recursos de cap mena, es reduïren a solucionar les necessitats més urgents de la població i a mantenir els serveis mínims.

Les actes de tot l'any 1946 ocupen només cinc fulls del llibre; per tant, ben poca informació hi he trobat. Només els noms dels membres del Consistori: Jeroni Feliu i Pla, alcalde-president; Andreu Baró i Giralt, Víctor Giralt i Arnau, Francesc Mallol i París, Joan Pau i Solà, Josep Serradell i Escarpanter, regidors; i Miguel Morales, secretari.

Una notícia de la sessió del 16 de desembre d'aquell any ens dona fe de la penúria en què vivia la població. Diu així: "Se dió cuenta de la carta del Sr. Gobernador Civil en que obliga a la Corporación a abrir una suscripción entre todas las personas pudientes y entidades para ayudar a las familias más necesitadas,

*Un casament llançanenc del 1946:
Jaume Bosch i Maria Riera, a la plaça
de Colom, de Barcelona.*

Arxiu

Arxiu

Dues escenes de Terra baixa, posada en escena a Llançà el setembre de 1946.

para que puedan festejar las próximas fiestas de Navidad. Quedando enterados los Srs. Concejales, se acordó llevar a efecto dicha suscripción, encabezándola el Ayuntamiento, con la cantidad de 225 ptas.”.

LA PARRÒQUIA

La vida religiosa o parroquial venia dirigida per la iniciativa i la direcció del rector, que en aquells anys era al front de la parròquia, el ben apreciat mossèn Eduard Trigàs i Hermida. Amb tot, en aquest 1946 es produeix un fet important

en aquest sector. El 12 de novembre de 1945, el senyor bisbe, Josep Cartañá, va convocar oposicions a tot el Bisbat. Mn. Trigàs hi prengué part i fou nomenat rector de la parròquia de Calonge. Llançà quedà vacant un temps i fou adjudicada, el 6 d'agost següent, a mossèn Francesc d'A. Colls.

No he trobat cap testimoni escrit del comiat que es degué fer a Mn. Trigàs, com tampoc de l'arribada del nou rector. Ben segur que es féu el que era costum en aquestes ocasions, després d'unes oposicions hi havia molts canvis a tota la diòcesi. A més a més, Mn. Trigàs era molt estimat i tothom recordava la gran tasca caritativa que havia realitzat en aquells anys difícils de la postguerra.

El que sí sabem, pel butlletí del Bisbat, és que Mn. Trigàs, nomenat rector de Calonge, no prengué possessió del nou càrrec, ja que al gener de 1947 era nomenat capellà del Manicomi Provincial i establí la seva residència a Girona.

Podem dir doncs que, pel que pertoca a la vida parroquial, aquell any 1946 fou especial, amb el comiat de l'antic rector i l'arribada del nou. Segurament que l'estil de les celebracions tingué un aire diferent, així com el tracte i l'acolliment de les persones. Malgrat el canvi, la vida parroquial continuà. Es registraren 33 bateigs, 19 defuncions i 16 casaments. Així consta en els llibres de l'arxiu parroquial.

ALTRES NOTÍCIES ESCRITES

La premsa d'aquells anys era ben escassa. A nivell provincial hi havia el diari *Los Sitios* i, com a premsa comarcal, a l'Alt Empordà, sortia l'*Ampurdán*, "semanario de FET y de las JONS". Precisament en aquest setmanari hi aparegué una notícia ben curiosa: la primera exposició del jove artista Martínez Lozano, soldat d'Infanteria, a la sala I cària, de Figueres.

En el número 211, del 9 d'octubre de 1946, es dóna la notícia i en el següent hi ha una crònica, signada per A. de Rocacorba. No podem deixar de citar aquestes frases d'elogi al jove artista: "Creemos que el camino escogido por Martínez Lozano ha de conducirle muy lejos y, a no tardar, su nombre ha de figurar entre las firmas de prestigio". També diu: "Interpreta a la perfección el azul transparente de nuestro cielo ampurdanés".

Llevat d'algun resultat de futbol, no he trobat cap més notícia referent a Llançà, durant l'any 1946. Tanquem, doncs, aquesta crònica, com unes pinzellades de la vida dels llançanencs, que amb el pas dels anys Martínez Lozano ha fixat en les seves teles.

EL VELL LLANÇÀ, RECORDAT DES DE BARCELONA

JOAN TORRES

Al 1946, Llançà era un poble que vivia plantat cara a tramuntana, mig d'esquena al mar. El turisme tardaria encara alguns anys a arribar i res no feia sospitar que arribaria un dia en què valdria més un sol metre quadrat vora la costa, del cap de Ras al Port de la Selva, aleshores erms la major part, que tota una propietat lluny de mar. Ningú no podia pensar que s'arribaria a vendre a tant el pam quadrat.

Es deia que Llançà tenia mala entrada i mala sortida. Efectivament, si s'arribava a Llançà amb tren –eren molt pocs els que ho feien per carretera–, si s'ensopegava un mal dia d'hivern, hom trobava un munt de cases velles, com arremolinades per la tramuntana als peus de les muntanyes de Fener i Venturer, d'on només destacaven el campanar i un gran palau, que feia ressaltar encara més les mancances de la resta.

Si s'arribava de nit, la impressió era encara més dolenta. Allà, al fons, quatre llumetes escampades donaven fe de l'existència del poble. Per arribar-hi, calia proveir-se de coratge i recórrer uns dos-cents cinquanta metres de carretera, negra com gola de llop, vorejada per uns arbres gegantins, esquelètics, que el vent feia xiular i bramular com ànimes en pena.

Una vegada integrat, les coses no canviaven gaire. No hi havia aigua corrent. L'electricitat fallava sovint, malgrat la bona disposició d'en Vicenç *Batllo*, que els dies i les nits de tramuntana procurava solucionar els curtcircuits de les línies urbanes amb una canya. Els carrers no eren asfaltats i quan bufava el vent –sempre, la tramuntana!– t'obligava a caminar corbat per vèncer la seva força i protegir la cara de l'impacte de la sorra.

Les distraccions eren escasses i no era fàcil desplaçar-se, ja que sols uns pocs afortunats disposaven de bicicletes. Ens havíem de conformar amb el que teníem al poble. Cinema el diumenge a la tarda i, a continuació, quatre sardanes i ball amb la *Gramolins Jazz*, que controlava en *Miquel de Pau*, a base de pasdobles, *fox*, pericons i valsos. Per cert, cada peça es repetia i a l'intermedi les

parelles, de bracet, donaven voltes a la sala, sota la mirada crítica de les mares de les noies, assegudes a la balconada del local.

No es coneixia encara la televisió i de ràdios, a les cases, n'hi havia ben poques. Per això els dies, les setmanes i els mesos d'hivern es feien interminables. Però tot canviava per Nadal, Cap d'Any, Sant Vicenç, Carnaval i la Festa Major d'estiu –sempre el quart divendres d'agost, perquè no coincidís mai amb el dia de la Mare de Déu–, en què hi havia orquestra i el poble i la gent es transformaven. Era el motiu de reunió de les famílies i l'excusa per estrenar vestits o abrics, justificar els excessos gastronòmics –a base de pollastre rostit– i oblidar-se que l'endemà tornaria la rutina. A primera hora del matí, el tren dels treballadors esperaria les dones i homes que anaven a Portbou, unes carregades amb grans cistells plens de fruites i verdures fresques, altres cap a guanyar-se un jornal a la càrrega i descàrrega.

També hi havia coses que t'omplien de satisfacció. Podies anara pescar amb una senzilla canya americana, deu metres de fil de cànem, dos pams de pèl de cuca i un ham, amb unes cuques que tu mateix trobaves a l'Estany, per tornar a casa al migdia amb el cabàs ple de peix. Els aficionats a la cacera podien carregar l'escopeta a la mateixa sortida del poble, perquè en qualsevol moment i de qualsevol matoll podia saltar un conill. Les perdius ja eren més escasses. No resultava gens difícil, seguint un curt tros de costa, fer un ranxo de garotes, *carquilles*, *franquets* o cargolets.

Llançà, afortunadament, ha millorat moltíssim, però totes aquestes coses que estimàvem han desaparegut. Probablement, alguns joves que llegeixin aquestes ratlles es preguntaran com és possible que un foraster arribés a estimar un poble amb tan escassos atractius i sentís recança en marxar-ne. És qüestió de temps. El dia que em vaig adonar que em venia enyorança en recordar temps passats, em vaig adonar també que ja tenia molts anys.

ELS BELLS ESTIUS

JOSEP M. SIMON

La comanda m'ha complagut, tant per haver estat escollit per complir-la, com pel que ha representat sempre per a mi, empordanès i figuerenc, aquest poble –aquell Port– on vaig passar els meus primers estius de la meva vida i on, sense parar –a excepció dels tres anys de la Guerra Civil– he seguit venint fins ara.

Pensant una mica més i posat ja a escriure, m'he donat compte que el treball no és tan senzill. Crec que no puc fer, ni se'm demana, ni s'espera de mi, un article seriosament històric, cronològicament exacte. Això es pot deixar per a un altre moment, puix hi ha la documentació que es vulgui sobre gent i fets interessants dels que parlar. Jo penso que m'he de traslladar –en records, observacions i conceptes– al petit món i entorn que llavors vaig viure, i veure-ho tot des de l'edat que llavors tenia, vora els vint anys. Estem parlant de cinquanta anys enrera...

Com que això podria acabar en una visió retrospectiva massa personal, crec, per una part, que he de despersonalitzar-ho, tant pel que fa a mi com als que amb mi visqueren aquells moments i fets. Per altra, però, que el que digui ha de reflectir els sentiments, impressions i vivències de la manera en què foren captats, rebuts i mentalment arxivats. Fins i tot alguns noms de cales, toponímics o d'altres, els escriuré com els dèiem llavors. Serveixi tot això d'excusa per a qui esperés altre enfocament o diferent estil.

La meva família –que vivia a Figueres– estiujava a Llançà des d'abans de la Guerra Civil, encara que pocs records tinc d'aquella època. Penso que la petita casa que el meu avi va fer edificar al Port va ser de les primeres per a estiujants. Va ser ocupada i malmesa durant la guerra. Després vàrem tornar-hi. La casa, refeta i ampliada més tard, és a la cruïlla dels carrers Castellar i Lepanto, a menys de cent metres del mar. Dono la situació només perquè es compregui des d'on veia jo el Port. Al voltant de la casa, fins al mar i fins al barri dels pescadors, no hi havia res més. Per darrera, crec que quasi tampoc, potser, fins a la Farella. Al poc temps, es varen anar fent cases adossades a la nostra, quasi totes amb la mateixa distribució

interior i amplada de façana. Davant, una gran vorera de tres metres d'amplada era el lloc de reunió quan feia bon temps.

Totes les cases tenien darrera el seu jardí, amb el pou d'aigua potable. La nostra, a més, tenia un gran eucaliptus de més de seixanta centímetres de diàmetre, les arrels del qual varen malmetre els fonaments fins que es va haver de talar.

A Llançà, el tren hi havia arribat ja el segle passat. Jo recordo, però, que el viatge des de Figueres, com el fèiem molts de nosaltres, era encara difícil. Moltes vegades, o sempre, es necessitaven dues màquines per remuntar el pendent de la via prop de Llançà. I moltes, també, s'havia de tornar enrera per prendre nova arrencada. L'equipatge, cada estiu molt voluminós, es col·locava en els corredors dels vagons, i feina i temps hi havia per baixar-lo. En arribar, jo me n'anava directament a tocar l'aigua. Després, a obrir els paquets i *mundos* i ajudar a preparar la casa.

D'aquelles arribades, m'han quedat sempre gravades unes estrofes:

“Tot ho torno a trobar. Una per una,
les barques en son lla, i els pescadors;
la platja, al vespre, igual, plena d'olors,
i la mar reboçant-se al clar de lluna”.

Aquests versos i la poesia *La relíquia*, de Joan Alcover –que recomano a la gent d'edat que no la conegui–, m'han recordat sempre aquell temps del Port de Llançà, nou llavors i perdut després –tal com era, almenys– per sempre.

Si em diguessin quins sentiments i impressions recordo més d'aquella nova natura, diria que la puresa i virginitat de la terra i el mar, la varietat d'olors, sobretot després de ploure, i el net que era tot. Tan net que no calia netejar. Tot era fresc i verd sempre. Els *ulls de santa Llúcia*, que ara cerquem a les platges com a troballes especials, eren més abundants que la pròpia sorra. Si es perdia quelcom en una platja, una setmana després, potser, ho tornaves a trobar.

L'estiu a Llançà per a nosaltres, joves, representava uns mesos. Per als pares, molt menys. El matí es passava a la platja del Port. Recordo els estranys banyadors –tots els tenim, en fotografies–

i sobretot les casetes de bany, blanques i blaves, amb ratlles verticals, amb un tendal davant i tota mena d'estrís de bany dintre. Es muntaven i desmuntaven cada any. La nostra –i crec que alguna altra– tenia una banyera a dins, ja que els meus avis s'havien de banyar en aigua tèbia (es barrejava la de mar amb la d'unes olles que es portaven de casa). Recordo que hi havia molta gent, grans i joves, que no sabien nedar. Potser era comparant-ho amb el domini del mar que tenien els pescadors.

Quan bufava la tramuntana la xerrada era a redós, darrera les casetes, totes orientades a nord, com la platja. No he sabut mai ben bé com, quan i per què varen desaparèixer les casetes. Quan el vent era massa fort, els joves cap a la Farella, i els grans a casa. En aquests casos, algun tros de caseta l'havíem trobat al nostre terrat.

El Castellar era una illa i el llevant fort també feia respecte, perquè entrava al Port a través de la Gola. Crec, però, que perjudicava molt més els pescadors que els banyistes. Recordo amb espant les llevantades de setembre, vistes des de la Miranda, amb ones saltant per sobre de la muntanya costanera i de nosaltres mateixos. Un altre paisatge, totalment canviat després, era la part nord-oest del Port, la que llavors anomenàvem *Marisma*, que era un viver de peixos i crustacis. Hi havia la *piscina natural*, que ara es veu molt petita, però llavors ens semblava un gran llac, on nedàvem i pescàvem.

A les tardes, els joves, excursions: Grifeu, Canyelles, la Farella... Els grans, reunions a les cases. De vegades, tots junts, concerts de piano, altres petites festes o celebracions. Excursió obligada cada any era la de Sant Pere de Rodes, pel coll del Perer, baixant després per la Vall i arribant a Llançà per la carretera, molts ja sense espardeñyes. I una altra, per mar i remant, a cala Perona,

en aquest cas només els quatre remers i un timoner. A la nit, després de sopar, si feia bon temps, ens reuníem, tombats a la molta prop de casa, al camp dels tamarius –avui pàrquing del Port, llavors una selva fosca– i al llit aviat.

La integració amb els pescadors crec que va ser fàcil. Alguns estiuejants llogaven cases, o habitacions, al barri de la gent de mar. Pujàvem a les *vaques* i als *bous*, fèiem regates, partits de futbol... Hi havia temps per a tot. Recordo, en les anades amb barca amb els pescadors, uns esmorzars com dinars, a bord en sortir, amb molt de pa, bones anxoves i vi begut amb porró. I, en arribar al lloc o a terra, uns exquisits suquets.

Un plat fort, cada any, era també la Festa Major del poble, a la qual acudien, a part de la gent de Llançà, estiuejants de pobles veïns. Sardanes, un passatge d'alguna *zarzuela*, ball, ball robat... S'havia de reservar la taula per als grans. Tot, molt ple. Alguns anys més tard, a l'acabament de la festa, de matinada, amb barques de pescadors i junt amb ells, havíem anat fins a cap de Creus a passar el dia.

Els records no s'esgotarien. I tot ajuda a què fossin bons: l'edat, amb la seva despreocupació, un món desconegut i verge, on tot era nou i sorprenent, repetit i renovat estiu rera estiu, amb poques novetats, amb els mateixos amics. Llançà ha anat canviant. I nosaltres també. S'ha fet molt, coses bones i d'altres no tant. Però el que està clar és que aquell temps i aquell petit gran món han desaparegut. Va seguir una època en què l'objectiu era fer i construir tot el que es podia. Ara, crec que hem de procurar que no es malmeti en el futur el que hi ha. Ja que no podem tornar a gaudir d'aquella esplèndida natura, conservem, respectem i millorem la que tenim ara.

Arxiu

Arxiu

Dues visions que ens arriben d'un passat no tan llunyà, però perdut ja: el Port era així.

Restaurant

PEIX FRESC DEL CAP DE CREUS
CUINA TÍPICA CATALANA

Verge del Carme, 5
Tel. 38 05 37
17490 EL PORT DE LLANÇÀ

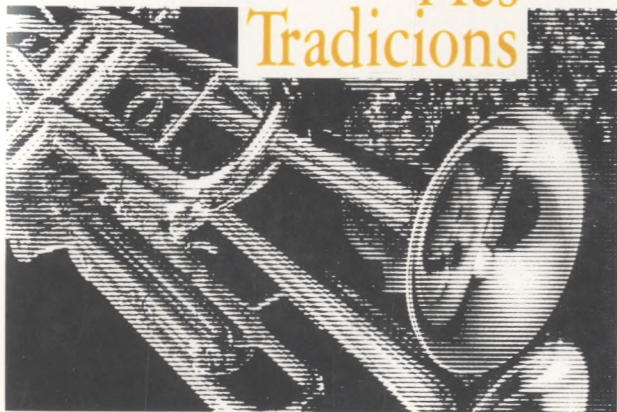

A tots els socis i simpatitzants:

Bona Festa!

Port de Llançà - Moll Jordi Canal, s/n
17490 EL PORT DE LLANÇÀ

Amb les
Festes
i les
Tradicions

Llançà

- AGENTS DE LA PROPIETAT IMMOBILIÀRIA
- ADMINISTRADORS DE FINQUES

Castellar, 48-50 - Tel. (972) 3801 97
Fax (972) 3808 81
17490 Llançà (Girona)

Monturiol, 13 (cantonada c/. Ample)
Tel. (972) 67 13 65
17600 Figueres (Girona)

GODOY CORREDORIA D' ASSEGUANCES, S.L.

godoy & caldas s.a.

*Serveis
professionals*

av. pau casals, 25-27, 1r. - tel. 38 05 00 - fax 38 14 63 - 17490 llançà
pi i margall, 1, pral. b - tel. 50 02 35 - fax 67 29 48 - 17600 figueres